

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Кінаш Ірина Петрівна

УДК 338.24.01 : 338.242

**МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО
СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ
(ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА)**

Спеціальність - 08.00.03 - економіка та управління національним господарством

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Куценко Віра Іванівна,
Державна установа “Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку
Національної академії наук України”,
головний науковий співробітник

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Дмитренко Геннадій Анатолійович,
Університет менеджменту освіти Національної
академії педагогічних наук, завідувач кафедри
економіки і управління персоналом

доктор економічних наук, професор,
Заяць Тетяна Анатоліївна,
Інститут демографії та соціальних досліджень
НАН України, завідувач відділу проблем
формування соціального капіталу

доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Мельник Алла Федорівна,
Тернопільський національний економічний
університет МОН України, завідувач кафедри
державного і муніципального управління

Захист дисертації відбудеться “26” вересня 2014 року об 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.058.01 у Національному університеті харчових технологій за адресою: 01601, м. Київ-33, вул. Володимирська, 68; учбовий корпус А, аудиторія 311.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету харчових технологій за адресою: 01601, м. Київ-33, вул. Володимирська, 68.

Автореферат розісланий “22” серпня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
доктор економічних наук

О. М. Петухова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Перебіг трансформаційних процесів в Україні визначає напрями соціально-економічного розвитку держави. Безумовним імперативом нині стає практична реалізація моделі сталого розвитку, яка базується переважно на інвестиціях у розвиток людей та зміну умов їхнього життя. Провідну роль у цих процесах безпосередньо відіграє соціальна сфера, в тому числі її матеріально-технічне забезпечення, яка в умовах становлення та впровадження засад сталого розвитку держави перетворюється на дієвий інструмент соціально-економічного розвитку, покращення життєвого рівня громадян та формування високих стандартів життя.

У наукових працях, у нормативно-правових актах, у виступах керівництва країни постійно підкреслюється невідповідність між вимогами сучасного періоду розвитку України та можливостями соціальної сфери. Проблеми матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери держави торкаються життєвих інтересів десятків мільйонів громадян, виявляються у розвитку практично всіх її складових. Нерівномірне розташування об'єктів соціальної сфери, складності в доступності, низька якість послуг, недостатнє фінансування ускладнюють розвиток соціальної сфери в масштабах країни, що ставить питання внесення суттєвих коректив у заданий курс економічних перетворень. Розвиток соціальної сфери потребує науково обґрунтованих підходів із розроблення та впровадження нових методів, моделей й організаційно-економічних інструментів управління її матеріально-технічною базою.

Загальні проблеми управління сталим розвитком досліджують та розробляють Світова організація сталого розвитку, Організація Об'єднаних Націй, Європейський Союз. Основи концепції сталого розвитку було закладено В. Вернадським, Е. Леруа. Окремим засадам сталого розвитку присвячені праці таких зарубіжних учених як Г. Брунтланд, О. Вебер, А. Лейзеровіч, Д. Медоуз й багато інших. Фундаментальні теоретичні та методологічні основи запровадження ідей та принципів сталого розвитку в національному масштабі досліджували й вітчизняні науковці, зокрема: В. Волошин, А. Гальчинський, Б. Данилишин, Л. Мельник, Л. Руденко, В. Торкатюк, В. Трегобчук, О. Шубравська та ін.

Формування наукових підходів щодо проблем матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери держави закладені в працях учених політекономічної школи А. Пігу, Дж. М. Кларка. Теоретичні та практичні аспекти матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери знайшли своє відображення у працях таких вітчизняних та зарубіжних учених: В. Баумоля, О. Беляєва, Л. Богуш, М. Борщевського, О. Бутнік-Сіверського, С. Важеніна, М. Вдовиченка, О. Грішнової, Б. Данилишина, Г. Дмитренка, М. Долішного, В. Жаміна, Т. Заяць, О. Євсєвої, Т. Качали, В. Козака, О. Кочерги, В. Кременя, В. Куценко, А. Мазаракі, А. Мельник, Т. Мостенської, В. Новикова, Т. Носуліч, М. Орлатого, Я. Остафійчука, О. Палій, В. Рутгайзера, О. Салія, Л. Семів,

Л. Ситар, О. Сологуб, С. Сонько, М. Скринько, Ж. Тоценка, М. Фащевського, Б. Хомелянського, Б. Хорева, А. Шаріпова, Ю. Шпильової, А. Ягодки та багатьох ін.

Проте сучасні ринкові трансформації у країні актуалізують необхідність удосконалення існуючих та напрацювання нових теоретико-методологічних, методичних і прикладних засад матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери, її адаптації до принципів концепції сталого розвитку з урахуванням сьогоденного рівня розвитку національної економіки, системи та характеру управління, сучасних умов господарювання, конкретизації заходів щодо підвищення ефективності та результативності розвитку. Актуальність наведених положень та необхідність розв'язання існуючих проблем зумовили вибір теми дисертаційної роботи, її мету, визначили наукову та практичну значимість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до тематики науково-дослідних робіт кафедри менеджменту та адміністрування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу «Теорія та практика управління соціально-економічними процесами в галузевих і регіональних суспільних системах» (номер державної реєстрації 0109U008787), де автором запропоновано організаційно-економічний механізм матеріально-технічного забезпечення сталого соціального розвитку країни; відділу суспільних проблем сталого розвитку Держаної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України» в науково-дослідній роботі «Оцінка суспільних проблем сталого розвитку території» (номер державної реєстрації 0111U000326), в межах якої автором запропоновано методику оцінювання соціально-побутової інфраструктури України та її регіонів, оцінено інфраструктуру торгівлі та ресторанного господарства, розраховано таксономічний показник рівня розвитку соціальної сфери.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розроблення теоретико-методологічних положень та практичних рекомендацій щодо формування системи управління матеріально-технічного забезпечення сталого розвитку соціальної сфери держави. Досягнення поставленої мети обумовило необхідність вирішення таких завдань:

- удосконалити сутність понять «сталий розвиток», «управління сталим розвитком», «сталий соціальний розвиток», «матеріально-технічне забезпечення сталого соціального розвитку» шляхом виявлення їх нових ознак;
- систематизувати теоретичні напрацювання щодо характеру трансформаційних процесів держави, виявити особливості та чинники їх сталого розвитку;
- доповнити структурні елементи соціальної сфери країни та її матеріально-технічне забезпечення в умовах інноваційної економіки;
- узагальнити принципи розвитку соціальної сфери держави в контексті сталого розвитку;

- систематизувати фактори розвитку соціальної сфери в сучасних умовах;
- розробити методику оцінювання стану матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери з позиції відповідності ключових характеристик критеріям концепції сталого розвитку;
- проаналізувати та узагальнити сучасні тенденції й закономірності розвитку матеріально-технічної бази соціальної сфери держави, виявити актуальні проблеми;
- сформулювати концептуальні положення розвитку матеріально-технічної бази соціальної сфери держави;
- розробити модель управління матеріально-технічним забезпеченням соціальної сфери держави з урахуванням основних критеріїв сталого розвитку;
- запропонувати механізми матеріально-технічного забезпечення сталого соціального розвитку;
- здійснити прогноз базових показників ресурсного забезпечення, формування та функціонування соціальної сфери держави та визначити основні пріоритети її подальшого розвитку.

Об'єктом дослідження виступають трансформаційні процеси та явища, що відбуваються у матеріально-технічному забезпеченні соціальної сфери України в умовах переходу на засади сталого розвитку.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та прикладні основи системи матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери України на етапі ринкових перетворень та в контексті реалізації моделі сталого розвитку країни.

Методи дослідження. Теоретичну і методологічну основу дослідження становлять ключові положення, принципи та методи сучасної економічної теорії й теорії управління. В дисертаційній роботі використано як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження, зокрема: абстрактно-логічного аналізу – для визначення сутності поняття «матеріально-технічне забезпечення сталого соціального розвитку» та обґрунтування моделі механізму управління розвитком матеріально-технічним забезпеченням соціальної сфери держави; наукового спостереження – для збору необхідної інформації про об'єкт дослідження; описовий – для опису доступних для спостереження головних характеристик та особливостей матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери; класифікації – з метою з'ясування зв'язків і закономірностей розвитку матеріально-технічної бази складових соціальної сфери; системний підхід – для вивчення зв'язків між явищами та процесами економічної дійсності; статистичний аналіз – для визначення динаміки, структури та особливостей розвитку матеріально-технічної бази соціальної сфери; порівняльний – для зіставлення особливостей економічних процесів розвитку соціальної сфери в світовій та українській економіці; статистики, зокрема метод абсолютних, відносних та середніх величин – для оцінювання рівня матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери

України та її областей; індексний, графічний, таксономічний методи – для наочного відображення основних параметрів; цільовий підхід, метод моделювання – для визначення концептуальних засад розвитку матеріально-технічної бази соціальної сфери на тривалу перспективу; економіко-математичне моделювання – для розрахунку прогностичних параметрів перспектив розвитку соціальної сфери.

Інформаційною базою дисертаційної роботи є законодавчі та нормативно-правові документи органів влади, офіційна статистична інформація Державної служби статистики України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Міністерства інфраструктури України, інформаційні звіти та доповіді інших міністерств та відомств, центрів і фондів, які оприлюднені і не становлять службової чи комерційної таємниці.

Поряд із статистичними даними інформаційну базу дослідження складають наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів, а також результати власних досліджень. Автоматизація розрахунків здійснювалася із використанням процесору MS Excel.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних і методичних положень та практичних рекомендацій, які в сукупності вирішують важливу наукову проблему формування системи управління ресурсним забезпеченням соціальної сфери України в умовах реалізації моделі сталого розвитку. Наукову новизну дисертаційної роботи визначають такі положення:

вперше:

- запропоновано концепцію системи управління розвитком матеріально-технічної бази соціальної сфери України, спрямованої на забезпечення сталого розвитку економіки в умовах глобалізації та євроінтеграції, що передбачає конструктивні напрями розвитку кожної її складової та дає змогу запропонувати модель управління нею;

- розроблено методологію формування моделі управління розвитком матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери держави, яка служить концептуальним інструментом удосконалення процесу управління, базується на засадах соціального управління, що при виборі методів, принципів, критеріїв, управлінських процедур дозволяє вийти на траєкторію сталого розвитку, має на меті сформулювати необхідне для цього інформаційне забезпечення, спроможне оцінити ситуацію і приймати адекватні рішення;

- запропоновано методичний підхід до визначення інтегрального показника ресурсного забезпечення соціальної сфери, що дозволив виявити диспропорції у стані матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери, оцінити результативність системи управління цим процесом, сформулювати пропозиції щодо підвищення якості регіонального управління, обґрунтувати ефективні підходи до розвитку соціальної складової національної економіки;

удосконалено:

- теоретичні підходи до розкриття ролі соціальної сфери в розвитку

національної економіки через конкретизацію, систематизацію факторів впливу на управління ресурсним забезпеченням закладів соціального призначення;

- підходи до класифікації соціальної сфери країни з урахуванням специфіки її складових і функціонального призначення в умовах ринкових трансформацій;

- систему принципів формування матеріально-технічної бази держави, реалізація яких сприятиме підвищенню ефективності управління в контексті забезпеченості населення послугами та їх доступності та фактори розвитку матеріально-технічної бази соціальної сфери, які сприятимуть виявленню специфіки управління матеріально-технічним забезпеченням соціальною сферою, пізнанню об'єктивних законів її розвитку в процесі функціонування;

набули подальшого розвитку:

- понятійний апарат теорії сталого розвитку в частині трактування поняття «управління сталим розвитком», що розглядається як перебудова дій в процесі створення суспільних благ, які забезпечують добробут громадян, позитивні структурні зміни в економіці, збереження природних ресурсів для теперішніх і майбутніх поколінь; введено поняття «сталий соціальний розвиток» як форма трансформації суспільства, яка при сукупності соціальних відносин здатна забезпечити поліпшення добробуту людини без нанесення шкоди довкіллю ані в теперішньому часі, ані в майбутньому; запропоновано поняття «матеріально-технічне забезпечення сталого соціального розвитку» як узгоджену сукупність матеріальних умов (споруд, будівель) та їх технічне устаткування для процесу надання послуг з визначеною технологією в соціальній сфері, які створюють передумови для раціональної організації всіх основних видів діяльності людини та призводять до якісного поліпшення суспільства загалом. Поява кожної із зазначених категорій пов'язана з еволюцією системи наукових знань про людину, про моделі розвитку економіки й суспільства;

- методичний підхід до оцінювання стану матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери України з позиції сталого розвитку, який, на відміну від існуючих, базується на введенні показника щільності об'єктів (що дозволяє в одній величині визначати забезпеченість та доступність), а також використанні таксономічного методу з можливістю визначення стійкості тенденції показників розвитку та рівнів динамічного ряду, що має практичне значення для подальшого розвитку економічної науки;

- шляхи подальших ринкових трансформацій, їх тенденції та закономірності, позитивні та негативні наслідки для розвитку матеріально-технічної бази соціальної сфери України. При цьому основний акцент робиться на системі потреб, які забезпечують наукове обґрунтування заходів державного впливу на задоволення населення у послугах і забезпечення оптимізації господарських зв'язків;

- науково-методологічний підхід до реалізації організаційно-економічних інструментів трансформації матеріально-технічної бази соціальної

сфери, а саме: запропоновано спосіб організації взаємодії системи елементів організаційного та економічного впливу на управлінський процес, у якому відбувається цілеспрямоване перетворення дій елементів управління на забезпечення сталого розвитку об'єкта управління. Це сприятиме збереженню стабільності функціонування соціальної сфери;

- методи прогнозування базових показників розвитку матеріально-технічної бази соціальної сфери, основними ознаками яких є покращення загального соціального розвитку держави, що склали основу для запропонування напрямів розвитку матеріально-технічної бази соціальної сфери країни з урахуванням загальнодержавних тенденцій та інтересів, цілей та завдань державної політики у сфері управління ресурсним забезпеченням соціальної сфери з урахуванням диверсифікаційного, структурно-ієрархічного та галузево-функціонального підходів, на основі яких здійснено прогноз основних інфраструктурних об'єктів соціальної сфери.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретико-методологічні розробки дисертаційної роботи доведені до рівня методичних і практичних рекомендацій, використані в діяльності органів державної та регіональної влади, які здійснюють процес управління закладами соціальної сфери та у навчальному процесі освітніх установ. Отримані результати і пропозиції дисертаційної роботи використані у практичній роботі: Міністерства культури України при розробці порядку проведення паспортизації публічних бібліотек, при плануванні перспектив розвитку ринку культурних послуг в Україні, при складанні плану заходів на виконання Указу Президента України «Про додаткові заходи державної підтримки культури і мистецтва в Україні», у розробці пропозицій до проекту Закону України «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України (щодо модернізації бібліотек)», при підготовці матеріалів до круглого столу «Трансформаційні процеси держави та соціальна політика України», при підготовці пропозицій щодо оновлення форми державної статистики № 6-НК (довідка № 34/9/46-14 від 27.05.2014 р.); виконавчого комітету Івано-Франківської міської ради при розробці Програми економічного і соціального розвитку міста Івано-Франківська на 2014 рік та при формуванні основних напрямків розвитку на 2015-2016 роки (довідка № 35-1/01-20 від 10.01.2014 р.); Хмельницької торгово-промислової палати при розробці проектів розвитку соціальної сфери Хмельницької області (довідка № 22-01/14.1 від 10.01.2014 р.); департаментом освіти, науки, сім'ї, молоді та спорту Івано-Франківської ОДА для моніторингу показників матеріально-технічного забезпечення сфери науки та освіти та при плануванні перспектив розвитку сфери освіти (довідка № 4 від 14.01.2014 р.); управлінням культури, національностей та релігій Івано-Франківської ОДА при підготовці теоретичних та практичних рекомендацій щодо вирішення суспільно-економічних проблем культури в Івано-Франківській області (довідка № 86/01-012/086 від 28.02.14 р.); департаментом будівництва, житлово-комунального господарства, містобудування та архітектури Івано-Франківської ОДА при підготовці Регіональної програми будівництва,

реконструкції та модернізації об'єктів інфраструктури Івано-Франківської області до 2015 року (довідка № 15/01-04 від 18.03.2014 р.); управлінням освіти і науки виконавчого комітету Івано-Франківської міської ради при розробці стратегічних напрямків розвитку освіти (довідка № 02-5/1004 від 07.04.2014 р.); при викладанні дисциплін для студентів напряму підготовки 6.030601 «Менеджмент» та проведенні курсового та дипломного проектування студентів вищеназваного напрямку підготовки у ІФНТУНГ (довідка від 02.04.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною одноосібно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до розв'язання важливого наукового завдання – формування системи управління матеріально-технічним забезпеченням соціальної сфери України в умовах реалізації моделі сталого розвитку. Наукові положення, висновки та рекомендації, що сформульовані в роботі та виносяться на захист, отримані автором особисто.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження апробовані на ІУ Всеукраїнській міжвузівській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми теорії і практики менеджменту в умовах трансформації економіки» (Рівне, 7-8 квітня, 2011 р.); ІІІ Всеукраїнській міжвузівській науково-практичній конференції «Економіка та управління в умовах побудови інформаційного суспільства» (Одеса, 20-22 квітня, 2011 р.); ІІ Всеукраїнській науково-практичній конференції «Суспільний сектор економіки України у ситуації системних змін ХХІ століття (Хмельницький, 26 травня 2011 р.); ІІІ Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних систем» (Івано-Франківськ, 21-22 жовтня 2011 р.); VІІІ Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Сучасність, наука, час. Взаємодія та взаємовплив» (23-25 листопада 2011 р.); науково-практичній конференції «Наука - 2012: стан і перспективи» (Кривий ріг, 2012, 4 квітня); Міжнародній конференції «Зелена економіка: перспективи впровадження в Україні» (Київ, 24-25 квітня 2012 р.); VІ Міжнародній науково-практичній конференції «Методологія та практика менеджменту у ХХІ столітті: загальнодержавні, галузеві та регіональні аспекти» (Полтава, 26-27 квітня 2012 р.); ІІ Міжнародній науково-практичній конференції «Формування ефективних механізмів господарювання в умовах сучасної економіки: теорія і практика» (Запоріжжя, 22-23 листопада 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія та практика управління економічним розвитком» (Київ, 22-24 листопада. 2012 р.); обласній науково-практичній конференції «Вчені Прикарпаття сталому розвитку краю» (Івано-Франківськ, 25-26 грудня 2012 р.); XLI International Research and Practice Conference and I stage of the Championship in Economical and Juridical sciences «DILEMMA OF THE ERA: SCARCE SOCIAL RESOURCER RULES AND MECHANISMS OF THEIR REPRODUCTION AND EXPLOITATION» (London, January 31-February 05, 2013); ІІ International research and practice conference [World economy, finances and investments modern view of the actual problems] (s. Donetsk, 25-27 Februaru 2013); V Міжнародній науково-практичній

конференції «Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки», (Тернопіль, 23-24 квітня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій пам'яті Балацького О. Ф. «Економічні проблеми сталого розвитку» (Суми, 24-26 квітня 2013 р.); II Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Розвиток країн в умовах глобалізації: технологічні, економічні, соціальні та екологічні проблеми» (Тернопіль, 23-24 травня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми економіки та менеджменту: теорія та практика» (Київ, 30-31 травня 2013 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції «Менеджмент суб'єктів господарювання: проблеми та перспективи» (Житомир, 20-21 червня 2013 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції в економіці та управлінні: новий погляд» (Донецьк, 23-24 серпня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Регіональна економіка та проблеми муніципального розвитку» (Київ, 7-8 лютого 2014 р.).

Публікації. За результатами дисертаційної роботи автором опубліковано 44 наукові праці загальним обсягом 45,41 друк. арк., у тому числі: 2 монографії (1 одноосібна); 4 статті у міжнародних виданнях, 18 статей у наукових фахових виданнях, 20 – у матеріалах наукових конференцій.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, п'ятих розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 450 стор. комп'ютерного тексту, у тому числі 42 рисунка, 56 таблиць. Список використаних джерел із 312 найменувань викладено на 31 сторінці, 19 додатків – на 31 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **Вступі** наведено загальну характеристику роботи, зокрема обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено мету, предмет, об'єкт та методи дослідження, сформульовано основні його завдання, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, наведено інформацію про апробацію та структуру роботи.

У **першому розділі «Теоретичні основи дослідження системи управління сталим соціальним розвитком України в умовах трансформації економіки»** розглянуто сутність теорій та концепцій сталого розвитку, з'ясовано особливості процесу управління сталим розвитком, визначено специфіку трансформаційних процесів переходу України до сталого розвитку.

Опрацювання наукових джерел дає змогу стверджувати, що на сучасному етапі розбудови України питання сталого розвитку є ключовим. Сталий розвиток розглядається як тривалий економічний розвиток, що ґрунтується на певних умовах і відображає процес розширеного відтворення. Такий розвиток передбачає збалансоване, зрівноважене, якісне зростання як економічних, екологічних, так і соціальних параметрів держави, забезпечуючи загальний

прогрес суспільства в усіх його сферах. Учені у сталому розвитку вбачають складну систему, важливими характеристиками якої є: неадитивність; цілеспрямованість; прагнення до створення та підтримання гомеостазу. Це безпосередньо характеризує сталий розвиток як відкриту динамічну систему, здатну до забезпечення сталості процесів. Сталість як критеріальний атрибут забезпечення сталого розвитку виражається через здатність системи до самозбереження, обумовлює життєздатність та адаптацію системи до мінливих умов зовнішнього середовища.

Узагальнено підходи науковців до теорії сталого розвитку. Виокремлено такі основні підходи як: антропоцентричний, еволюційно-циклічний, системний, неокласичний, неокенсіанський та інфраструктурний. Обґрунтовано в роботі використання саме інфраструктурного підходу, який передбачає розглядати сталий розвиток за умови наявності гнучких інваріантних механізмів матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери держави.

Здійснено аналіз концепцій та теорій розуміння змісту сталого розвитку. Визначено, що узагальненими засадами сталого розвитку є: справедливість щодо поколінь; збалансованість розвитку з урахуванням економічних, соціальних і екологічних аспектів; довготривалість суспільного розвитку; процес постійної суспільної інтеграції.

Запропоновано авторське розуміння сутності сталого розвитку як узгоджених відносин економічних, соціальних та екологічних параметрів суспільства, які задають траєкторію саморозвитку та забезпечують його якісне зростання.

Управління сталим розвитком нами розглядається як перебудова дій в процесі створення суспільних благ, що забезпечують добробут громадян, позитивні структурні зміни в економіці, збереження природних ресурсів для теперішніх та майбутніх поколінь. Цьому сприятиме оптимізація пріоритетних соціально-економічних процесів. Зазначено, що Україна приєдналася до рамкового документа ООН «Порядок денний на XXI століття», підписала ряд міжнародних договорів, схвалила Концепцію сталого розвитку, які зобов'язують уряд вести країну в напрямку сталого розвитку.

Для створення передумов сталого розвитку держави необхідна глибока перебудова сучасної практики соціально-економічних відносин, яка передбачає зміну теперішніх ціннісних орієнтирів. Серед напрямів і пріоритетів забезпечення сталого розвитку звернуто увагу на розвиток людини і її соціальні гарантії, здоров'я і повноцінне життя, доступ до якісної освіти, гуманізацію суспільства, активізацію соціальної політики та реалізацію соціальних зобов'язань держави перед її громадянами. З'ясовано, що сталий розвиток вимагає змін у всіх сферах господарювання, у тому числі і соціальній сфері, яка повинна розвиватися адекватно сучасним реаліям парадигми соціально-економічного розвитку. Процес управління у задекларованому напрямку передбачає стабілізацію структурних змін в економіці, створення основних засад соціально спрямованої ринкової економіки, вихід на економічні показники середньорозвинутих країн.

Проведено узагальнення трактувань «соціальний розвиток», «соціалізація», які використано для з'ясування сутності поняття «сталого соціального розвитку». Науковий підхід до аналізу категорій і понять соціального розвитку поєднав філософсько-антропологічний, соціологічний, психологічний, а також синергетико-кібернетичний підходи. З'ясовано, що соціальний розвиток стає результатом взаємодії великої сукупності соціальних процесів, основу яких складає цілеспрямована діяльність людей. У роботі соціальний розвиток розглядається як спосіб забезпечення соціального добробуту людей, який має певні особливості, а саме: процес, що призводить до змін; прогресивний за своєю суттю; носить універсальний характер, адже направлений на населення держави в цілому.

Сформульовано авторське визначення поняття «сталий соціальний розвиток» як форми трансформації суспільства, яка за сукупності тих чи інших якостей і особливостей соціальних відносин здатна: запобігати нагромадженню соціальних суперечностей, задовольняти соціальні потреби, розширювати соціальні можливості громадян без нанесення шкоди довкіллю ані в теперішньому часі, ані в майбутньому.

Обґрунтовано, що стабілізуючим фактором суспільства, яке стало на шлях сталого розвитку, стають соціальні інституції. Ними є заклади освіти, охорони здоров'я, культури, мистецтва, житлово-комунальне господарство тощо. Вони забезпечують стійкість і певність діяльності соціальних утворень, інтегрують їх, надають взаємодії та цілісності. Це дозволяє розглядати в роботі соціальні інституції як різновид особливих соціальних зв'язків. Основною їх функцією є задоволення зростаючих потреб населення. Так, соціальні функції освіти включають: трансляцію культури, знань і навичок; наслідування соціального досвіду і в цілому духовну спадщину поколінь; соціалізацію особи та окремих верств населення; регуляцію соціально-класового балансу суспільства; інтеграцію з наукою та виробництвом; опосередкований вплив на політичні та національні процеси тощо. Культура виконує такі функції: пізнавально-евристичну, регулятивно-аксіологічну, ціннісну; функцію передачі соціальної спадковості, засвоєння соціального досвіду попередніх поколінь. Слід зазначити, що в сучасному суспільстві соціальні інституції набувають нових форм, і їх зв'язок один з одним змінюються набагато швидше, ніж коли-небудь.

З'ясовано, що соціальна складова сталого розвитку передбачає розвиток як спосіб забезпечення добробуту людей через вирішення проблем їх життєзабезпечення, а також можливостей реалізації їх духовного та інтелектуального потенціалу. Сталий соціальний розвиток у роботі розглядається як прогресивний процес, який можна визначити на перспективу і передбачає набір коротко-, середньо-, і довготермінових дій, які направлені вирішувати нагальні соціальні проблеми в державі.

Виявлено особливості трансформаційних процесів переходу України на засади сталого соціального розвитку. Доведено, що процеси переходу від однієї системи господарювання до іншої є об'єктивно необхідними і мають специфічну природу. Необхідність ринкової трансформації економіки України

зумовлена вичерпанням екстенсивних факторів економічного зростання, соціально-економічною неефективністю, негнучкістю та низькою адаптивністю командно-адміністративної системи до умов науково-технічного прогресу та постіндустріальних перетворень. Об'єктивними передумовами перетворень вітчизняної економіки стали масштабність та гострота соціально-економічних проблем і крах попередніх спроб реформування командної економіки без зміни її сутнісних характеристик.

Виявлено, що в умовах перехідного періоду економіка України зазнала комплексних трансформаційних перетворень, не скористалася своїми конкурентними перевагами на початковій та наступних стадіях реформ, продемонструвала падіння основних економічних (і, відповідно – соціальних) показників. Досліджено, що за Індексом розвитку людського потенціалу (його величина розраховується на основі трьох показників: середньої тривалості життя, рівня освіти і обсягів валового національного продукту) для України властиві три періоди: 1) 1990-1992 рр., коли Україна була в групі країн з високим Індексом людського розвитку (значення - більш ніж 0,8); 2) 1993-1996 рр. - національний індекс був меншим 0,8 та нижче середньосвітового; 3) 1997-2012 рр., у яких Україна була в середині групи країн з середнім рівнем індексу, незначно перевищуючи середньосвітові показники. Так, у 2010 р. Україна зайняла 69 позицію, у 2011 – 76, у 2012 р. – 78 позицію. За критеріями досліджуваного індексу в 2012 році в нашій державі найкращий стан справ з освітою та грамотністю – 0,860 (29 місце у світі), помітно гірші зі здоров'ям та довголіттям – 0,760, а найгірший стан з рівнем життя – 0,615.

Узагальнено досвід ринкових трансформацій економік різних країн, що дало змогу виділити певні моделі стратегій ринкових трансформацій залежно від шляхів і методів реформування економіки. З'ясовано, що для нашої держави властивою є українська модель, яка є надзвичайно складною, реалізується непослідовно та досить повільно, реформи мають суперечливий характер. Доведено, що головною причиною не успіху ринкової трансформації України є відсутність послідовної стратегії розвитку.

Соціалізація економіки нині стає ключовим завданням трансформаційних процесів у державі. Україна повинна визначитися із спрямованістю, основними стратегічними цілями цієї трансформації, засобами їх реалізації, взаємопов'язаними та узгодженими із загальними тенденціями розвитку світової економіки. Соціальною можна вважати ту країну, яка: забезпечує права і свободи людини; створює можливості реалізації трудового та інтелектуально потенціалу; здійснює послідовну державну соціальну політику, орієнтовану на досягнення високих життєвих стандартів для громадян; розподіляє між усіма економічними суб'єктами і власниками засобів виробництва певне соціальне навантаження; визнає та реалізує систему соціального партнерства у якості основного механізму досягнення суспільної злагоди. Економічною основою соціалізації економіки визначено: побудову конкурентного середовища; забезпечення реалізації стратегії інноваційного розвитку; підвищення ефективності механізму макроекономічного регулювання відносин власності;

вдосконалення системи державних інститутів регулювання; реформування фіскальної політики. Сучасна стратегія нашої держави, на етапі переходу до сталого соціального розвитку, має бути підпорядкована вирішенню важливих економічних та соціальних завдань, спрямованих на поглиблення ринкових реформ, надання їм цілісного, збалансованого і завершеного характеру.

На основі вивчення літературних джерел та проведених досліджень зроблено висновок про те, що в сучасних умовах розбудови держави орієнтири на сталий розвиток є ключовими та вимагають змін у всіх сферах господарювання. Запропоновано перегляд теорії сталого розвитку здійснювати під кутом зору соціальної сфери, у якій виділено її матеріально-технічне забезпечення як базовий ресурс економічного зростання.

У другому розділі «Методологічні підходи до формування системи матеріально-технічного забезпечення сталого соціального розвитку» розглянуто сутність та зміст поняття «матеріально-технічне забезпечення сталого соціального розвитку», визначено роль соціальної сфери у суспільному відтворенні, принципи та фактори її розвитку, запропоновано методологічний підхід до оцінювання стану матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери України.

Узагальнено та розширено підходи науковців до сутності та змісту категорії «матеріальна база», «матеріальні ресурси», «матеріально-технічне забезпечення», «соціальна сфера». Визначено, що формування нових теоретичних засад матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери стає велінням часу і програмною тенденцією розвитку держави в умовах переходу до сталого розвитку. Запропоновано авторське бачення категорії «матеріально-технічне забезпечення сталого соціального розвитку» як сукупності матеріальних умов (споруд, будівель) та їх технічне устаткування для процесу надання послуг з визначеною технологією в соціальній сфері, які створюють передумови для раціональної організації всіх основних видів діяльності людини та призводять до якісного зростання параметрів суспільства.

Вдосконалено теоретичні підходи до розкриття ролі соціальної сфери в розвитку національної економіки через систематизацію, конкретизацію факторів впливу на управління ресурсним забезпеченням закладів соціального призначення. Роль соціальної сфери держави зводиться до того, що вона є матеріальною основою підвищення життєвого рівня населення. Розвиток соціальної сфери сприяє створенню гармонійного соціального середовища, в якому забезпечується повний обсяг життєвих потреб людини; розширенню складових матеріальної культури; є каталізатором розвитку цивілізації, чинником формування духовно зрілої, компетентної, соціально активної людини. Значною є її роль у підвищенні ефективності суспільного виробництва, економії живої праці, здійсненні ринкових перетворень. Матеріально-технічне забезпечення соціальної сфери розглядається як фактор соціально-економічного піднесення держави при його переході до сталого розвитку.

Аналіз наукової літератури засвідчив про відсутність однозначного погляду на класифікацію соціальної сфери. Запропоновано підхід до визначення її складу виходячи із функціонального призначенні, що дало змогу обґрунтувати такі структурні елементи соціальної сфери України (рис. 1).

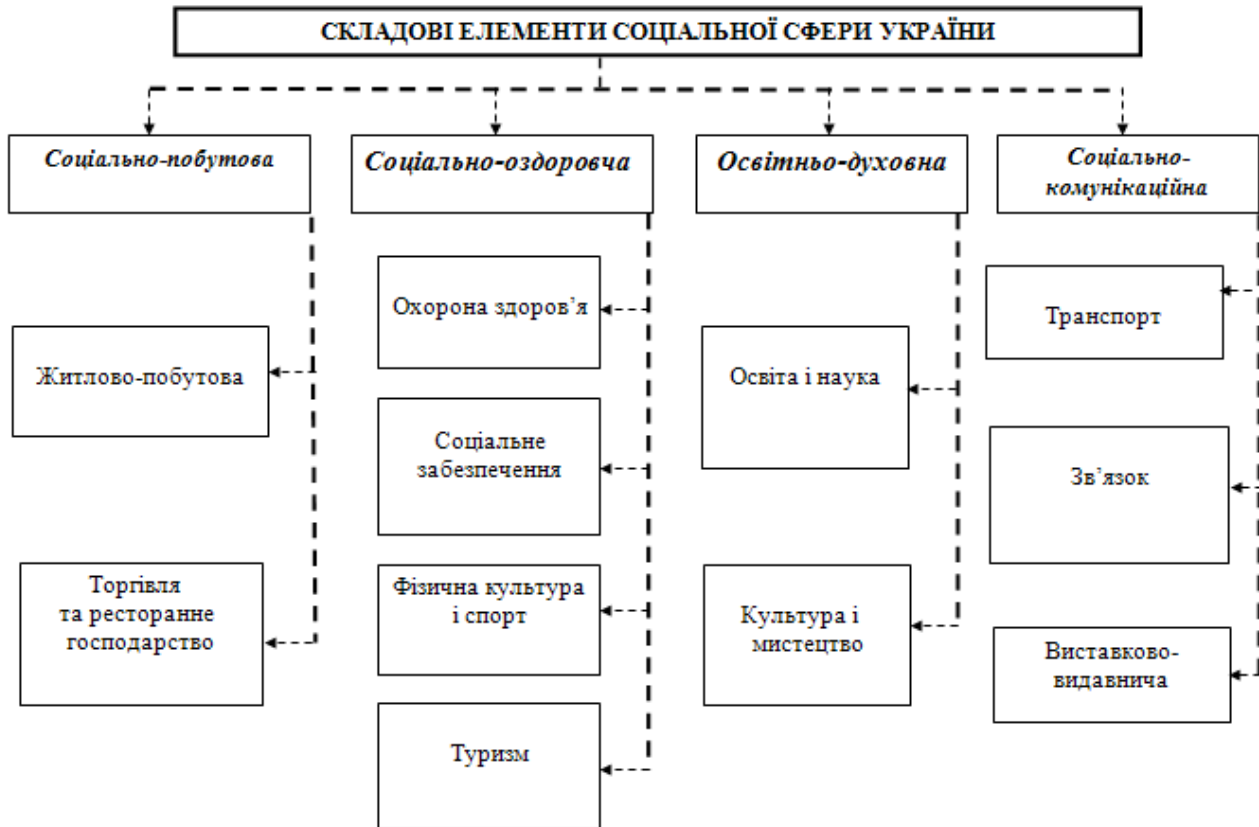


Рис. 1. Основні структурні елементи соціальної сфери

Запропоновано соціальну сферу розглядати в межах чотирьох складових: соціально-побутової, соціально-оздоровчої, освітньо-духовної та комунікаційної. Матеріально-технічне забезпечення соціальної сфери запропоновано розглядати в рамках кожної з визначених складових.

Соціально-побутова складова включає житлово-побутову ланку й торгівлю та ресторанне господарство. Матеріально-технічне забезпечення житлово-побутової складової покликане забезпечувати нормальну діяльність усіх систем життєзабезпечення житлових будинків, підприємств і установ. Вона включає: житлове господарство; служби інженерних мереж і споруд; підприємства із благоустрою тощо. Побутове обслуговування населення здійснюють, в основному, малі підприємства, які надають десятки різноманітних послуг. Це підприємства із ремонту та індивідуального пошиття взуття, швейних, хутрових, шкіряних виробів, головних уборів і текстильної галантереї; із ремонту, пошиття і в'язання трикотажних виробів; ремонту побутових машин та приладів; ремонту і виготовлення металовиробів і меблів; фотосалони; перукарні, салони обрядових і спеціальних послуг тощо. Матеріально-технічне забезпечення торгівлі та ресторанного господарства

включає матеріальні об'єкти роздрібної торгівлі (магазини, кіоски, супермаркети, гіпермаркети тощо), а також їдальні, кафе, бари, ресторани.

Соціально-оздоровча складова включає: охорону здоров'я, соціальне забезпечення, фізичну культуру та спорт, туризм. Матеріально-технічне забезпечення охорони здоров'я являє собою сукупність установ, організацій (закладів), які зайняті відновленням і зміцненням здоров'я людини, профілактикою захворювань, а саме: лікарняні заклади, амбулаторії, аптеки та аптечні пункти. Матеріальними об'єктами соціального забезпечення є: будинки-інтернати для людей похилого віку, школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, будинки-інтернати для дітей-інвалідів, територіальні центри соціального обслуговування пенсіонерів, одиноких громадян та інвалідів тощо. Матеріально-технічне забезпечення фізичної культури і спорту включає такі спортивні споруди як: стадіони, спортивні зали, майданчики, басейни, а також дитячо-юнацькі спортивні школи, спеціалізовані дитячо-юнацькі школи олімпійського резерву та школи спортивної майстерності. Матеріально-технічне забезпечення туризму представляє собою стійку сукупність матеріально-речових об'єктів, діяльність яких спрямована на задоволення туристичних потреб населення. Матеріальні об'єкти включають: санаторії, пансіонати, будинки, бази відпочинку, готелі та інші місця тимчасового проживання тощо.

До освітньо-духовної складової належить: освіта і наука та культура і мистецтво. Матеріально-технічне забезпечення освіти і науки охоплює: дошкільні навчальні заклади, загальноосвітні навчальні заклади та вищі навчальні заклади різних рівнів акредитації (технікуми, училища, коледжі, інститути, університети, академії). Культура і мистецтво охоплює установи, підприємства, організації, які надають послуги культурного та мистецького призначення. До матеріальних об'єктів відносимо: бібліотеки, музеї, театри, концертні зали, кінотеатри, картинні галереї тощо.

До складу комунікаційної складової відносимо: транспорт, зв'язок та виставково-видавничу ланку. До матеріальних об'єктів транспорту відносимо: аеропорти, залізничні вокзали й автовокзали, пасажирський транспорт (автобуси, автомобілі, тролейбуси тощо), автомобільні дороги з твердим покриттям загального користування. До зв'язку відносимо: електричний, поштовий зв'язок, мережі Інтернет та стільникового зв'язку, засоби телебачення та радіо. Матеріальними об'єктами тут служать пошта, мережі телевізійного і радіомовлення. До матеріально-технічного забезпечення виставково-видавничої складової відносимо: виставкові центри, видавництва газет, журналів та іншої продукції.

Узагальнено форми логічної організації наукового пізнання матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери держави, у яких виділено принципи та фактори розвитку. Сформульовано принципи розвитку соціальної сфери з урахуванням реалізації концепції сталого розвитку, що відрізняються високим ступенем корегованості та спрямовані на досягнення поставленої мети. Основними принципами визначено: об'єктивності, системності, детермінізму,

ціннісний, коеволюції, соціальної пріоритетності, територіальної доцільності і стабільності, збалансованості та пропорційності, адаптації, планомірності, сталості. Виділено фактори розвитку соціальної сфери: економічні, політичні, правові, культурні, природно-кліматичні, демографічні, соціальні, містобудівні, національно-етнічні, соціально-психологічні.

Узагальнено методологічні підходи науковців до аналізу та оцінювання матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери держави. З урахуванням переваг та недоліків існуючих методологічних підходів розроблено власну методику оцінювання рівня розвитку матеріально-технічної бази соціальної сфери держави. Відмінною ознакою запропонованої методики є розрахунок показника щільності, що дає змогу в одній величині визначити доступність та забезпеченість матеріальними об'єктами.

$$X_{ik} = \frac{x_{ik}}{\sqrt{N_i} P_i}, \quad (1.1)$$

де x_{ik} - значення k-го показника в i-ому регіоні;

P_i – площа i-го регіону;

N_i - населення i-го регіону.

За результатами визначення часткових показників здійснено інтегральну оцінку стану матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери, застосувавши метод таксономічного аналізу. Інтегральний показник обчислено за наступним алгоритмом:

$$\bar{C}_0 = \frac{\sum_{i=1}^w C_{i0}}{w}, \quad (1.2)$$

$$S_0 = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^w (C_{i0} - \bar{C}_0)^2}{w}}, \quad (1.3)$$

$$C_0 = \bar{C}_0 + 2S_0, \quad (1.4)$$

$$D_i = 1 - \frac{C_{i0}}{C_0}, \quad (1.5)$$

де D_i - показник розвитку;

C_{i0} - відстань між окремими точками-одиницями та еталонним значенням.

$$D = \sqrt{\sum_{i=1}^n D_i^2 / 2}. \quad (1.6)$$

Отримані розрахункові дані засвідчують, що в Україні спостерігається зростання темпів росту інтегрального показника матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери. Якщо у 2005 р. він склав 0,23, то вже у 2012 р. – 0,25. Використовуючи інтегральний індекс, здійснено групування регіонів України та оцінку масштабів їх диференціації, оцінено результативність системи управління матеріально-технічним забезпеченням. Тільки столиця та м. Севастополь демонструють високий рівень матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери. У всіх областях України він є низьким.

Розвиток соціальної сфери, у тому числі і її матеріально-технічного забезпечення, трактуємо як зміну визначених нами показників. Оцінка стійкості розвитку в роботі передбачає вирішення двох завдань: обчислення змін стійкості рівня часового ряду та змін стійкості тенденцій. Розрахунок даних показників дав змогу згрупувати області України за параметрами їх зміни (табл. 1).

Таблиця 1

**Групування регіонів України за складовими показника стійкості
росту матеріально-технічного забезпечення
соціальної сфери**

Складові стійкості росту		Регіон
Стійкість тенденцій зміни показника розвитку	Стійкість рівнів динамічного ряду	
1. Слабка стійкість $0,2 \leq K_p < 0,4$	Висока ($i_T < 1,2$)	м. Київ, м. Севастополь, Донецька, Київська, Одеська, Рівненська, Чернівецька
2. Середня стійкість $0,4 \leq K_p < 0,6$	Висока ($i_T < 1,2$)	Волинська, Дніпропетровська, Закарпатська, Запорізька, Луганська, Харківська, Херсонська, Чернігівська
3. Висока стійкість $K_p \geq 0,6$	Висока $i_T < 1,2$	АР Крим, Вінницька, Житомирська Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Полтавська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська

Запропонована методика оцінювання матеріально-технічного забезпечення передбачає визначення коефіцієнта збалансованості та напрямку розбалансування.

$$K_{зб} = \frac{\alpha - \varphi}{\alpha}, \quad (1.7)$$

$$\varphi = \arccos \frac{СП + СО + ОД + СК}{2 * \sqrt{СП^2 + СО^2 + ОД^2 + СК^2}}, \quad (1.8)$$

$$\alpha = \arccos \frac{1}{\sqrt{1+1+1+1}} = \arccos \frac{1}{2}, \quad (1.9)$$

де, відповідно, *СП* - соціально-побутова; *СО* –соціально-оздоровча; *ОД* - освітньо-духовна; *СК* - соціально-комунікаційна.

$$I_{c.c} = K_{36} (\sqrt[4]{(1+СП)(1+СО)(1+ОД)(1+СК)} - 1). \quad (1.10)$$

Розрахункові дані свідчать про те, що в Україні тільки у Волинській, Житомирській, Полтавській, Рівненській областях матеріально-технічне забезпечення соціальної сфери держави є збалансованим.

У третьому розділі «Діагностика та оцінка сучасного стану матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери України» досліджено соціально-економічні передумови розвитку соціальної сфери, визначено особливості, характер, трансформаційну динаміку та оцінено матеріально-технічне забезпечення кожної із складових соціальної сфери України.

Обґрунтовано, що розвиток матеріально-технічної бази соціальної сфери держави досягається шляхом успішної взаємодії економічних та соціальних передумов. З'ясовано закономірності соціально-економічного розвитку України впродовж 2005-2012 років, які проявилися у порушенні економічної рівноваги, що призвело до: ревальвації національної валюти, що погіршило умови для експортерів; приросту роздрібного товарообігу та імпорту, який перевищив темпи зростання ВВП, що зумовило зародження абсолютно нової тенденції у економічній динаміці - перевищення темпів зростання імпорту над експортом; погіршення фінансових результатів підприємств, що загальмувало інвестиційний попит та призвело до скорочення капітальних інвестицій, зниження рівня валового нагромадження основного капіталу; збільшення кінцевих споживчих витрат домашніх господарств; скорочення обсягів експорту українських товарів і послуг; змін механізму збалансування попиту і пропозиції, що супроводжувався зростанням споживчих цін. Падіння української економіки спостерігаємо у 2009 році. Системні внутрішні реформи 2009-2012 рр. призвели до стабілізації економіки держави.

Визначено, що найсуттєвіше впливають на розвиток матеріально-технічної бази соціальної сфери України такі динамічні процеси як: наявність підприємств та організацій, предметом яких є надання послуг; можливість розвитку підприємницької діяльності; збільшення видатків зведеного бюджету на розвиток житлово-комунального господарства, охорону здоров'я, освіти, соціальний захист населення, духовний та фізичний розвиток; збільшення рівня доходів у громадян; надходження прямих іноземних інвестицій. Важливими

передумовами розвитку матеріально-технічної бази соціальної сфери є можливість будівництва нових об'єктів. Матеріали досліджень вказали на різноманітність зазначених вище процесів.

У роботі проведено аналіз та оцінювання матеріально-технічного забезпечення кожної складової соціальної сфери. Узагальнена динаміка розвитку основних інфраструктурних об'єктів соціальної сфери представлена в табл. 2. Здійснено аналіз та оцінено стан матеріально-технічного забезпечення соціально-побутової сфери України, який дозволив виявити такі тенденції: збільшення житлового фонду; зростання кількості однокімнатних та двокімнатних квартир; експлуатація великої частки житла, вік якого понад півстоліття; покращання благоустрою у містах та селищах міського типу за такими показниками як наявність водопроводів, каналізації, газифікація; збільшення кількості підприємств та організацій, які надають побутові послуги населенню; розширення мережі магазинів, ресторанів, барів; зменшення кількості ринків з продажу споживчих товарів та зменшення торговельних місць у них.

Обчислений інтегральний індекс розвитку матеріально-технічного забезпечення соціально-побутової сфери держави демонструє незначну диференціацію даного показника в областях України. Найкращого стану матеріально-технічного забезпечення житлово-побутової сфери досягли столиця, м. Севастополь, Чернівецька, Івано-Франківська, Донецька області. Розвиток матеріально-технічного забезпечення соціально-побутової сфери України має слабку тенденцію збільшення темпів приросту показника розвитку із середньої стійкістю рівнів динамічного ряду.

Діагностика та оцінювання сучасного стану матеріально-технічного забезпечення соціально-оздоровчої сфери України виявила такі закономірності розвитку: збільшення кількості лікарських амбулаторних закладів; мережі аптек та аптечних пунктів, їх торговельних площ; зменшення лікарняних закладів; розширення мережі шкіл-інтернатів для дітей сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, а також будинків-інтернатів для людей похилого віку; збільшення кількості дитячо-юнацьких спортивних шкіл; спортивних залів, площинних споруд; скорочення мережі туристично-рекреаційної інфраструктури.

Результати нашого дослідження показали, що інтегральний індекс розвитку матеріально-технічної бази соціально-оздоровчої сфери України кращого стану досяг у столиці, АР Крим, м. Севастополі та Миколаївській області. В цілому в Україні спостерігається нестійка тенденція зростання показника матеріально-технічного забезпечення соціально-оздоровчої сфери з високою стійкістю рівнів динамічного ряду.

За результатами оцінювання матеріально-технічного забезпечення освітньо-духовної сфери України виявлено: скорочення мережі усіх інфраструктурних об'єктів освіти (за винятком мережі дошкільних закладів) та закладів культури та мистецтв (за винятком мережі музеїв та театрів).

Таблиця 2

**Динаміка зміни кількості основних інфраструктурних
об'єктів соціальної сфери України**

Показники	2005	2008	2009	2010	2012	2012 до 2005,%
Соціально-побутової						
Магазини, од	55804	50480	47651	48000	47234	84,6
Ринки, од.	2886	2785	2761	2758	2647	91,7
Кількість квартир	19127	19226	19234	19284	19300	100,9
Обсяг житлового фонду	1046,4	1066,6	1072,2	1079,5	1094,2	104,6
Мережа ресторанного господарства	4718	5028	4785	4744	4343	92,1
Соціально-оздоровчої						
Амбулаторно-поліклінічні заклади, тис. од.	7,8	8,0	8826	8,8	8,3	106,4
Лікарняні заклади, од.	2,9	2,8	2,8	2,5	2,4	82,8
Аптеки та аптечні пункти, од.	12683	12999	12915	13388	14582	115,0
Будинки інтернати для людей похилого віку, од.	319	321	325	323	324	101,6
Школи-інтернати для дітей сиріт, од.	54	53	78	77	64	118,5
Стрілецькі тири, од.	6538	5651	5487	5379	5202	79,6
Плавальні басейни, од	510	553	545	593	555	108,8
Спортивні зали площею не менше 162 м ² .	17189	17210	17216	17176	17204	100,1
Стадіони з трибунами на 1500 місць і більше	1147	1104	1101	1108	1102	96,1
Об'єкти туристично-рекреаційної сфери	3245	3110	3032	2982	2991	92,3
Освітньо-духовної						
Дошкільні заклади, од	15058	15414	15508	16078	16396	108,9
Загальноосвітні навчальні заклади, од.	21589	20969	20576	19874	19294	89,4
ВНЗ I-II р. а., од.	606	528	511	501	478	78,9
ВНЗ III - IV р. а., од.	345	353	350	345	325	94,2
Музеї, од.	437	499	546	570	592	135,5
Бібліотеки, тис. од	19,8	20,1	19,5	19,3	19,2	97,0
Комунікаційної						
Довжина автомобільних доріг заг. користування, тис. км	169,3	169,5	169,5	169,6	169,7	100,2
Експлуатаційна довжина трамвайних колій, тис. км	2,1	2,0	2,0	2,0	1,9	90,5
Експлуатаційна довжина метрополітенних колій, км	102	103	108	110	111	108,8
Кількість видавництв, од.	2182	2422	2822	2886	2945	135,0
Виставкові центри	16	17	18	19	18	112,5
Загальна площа виставкових центрів, тис. м ²	203	196	206	202	201	99,0

Обчислений інтегральний індекс матеріально-технічного забезпечення освітньо-духовної сфери свідчить про те, що найкращого стану розвитку досягли столиця, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Львівська, Івано-Франківська області. Найслабшою є матеріально-технічна база даної складової соціальної сфери у м. Севастополі та на території Запорізької, Луганської, Херсонської областях. Нами виявлено середні темпи збільшення показника розвитку та рівнів динамічного ряду. Тільки столиця продемонструвала нестійку тенденцію зменшення показника розвитку матеріально-технічного забезпечення освітньо-духовної сфери з високою стійкістю рівнів динамічного ряду.

У розвитку комунікаційної сфери України нами виявлено наступні тенденції: збільшення кількості абонентів мобільного зв'язку, абонентів кабельного телебачення, мережі «Інтернет», розширення мережі телерадіоорганізацій. Залишились практично незмінними такі показники: довжина автомобільних доріг з твердим покриттям, довжина тролейбусних колій, кількість суб'єктів виставкової діяльності, видавничих організацій.

Інтегральний індекс показує, що матеріально-технічне забезпечення комунікаційної сфери держави є успішним у столиці, м. Севастополі, Харківській, Дніпропетровській областях. Найнижчий зазначений показник розвитку комунікаційної сфери є у Закарпатській, Івано-Франківській, Київській областях. За досліджуваний період, практично в усіх регіонах України, нами визначено середню стійкість зменшення темпів приросту показника розвитку матеріально-технічної бази комунікаційної сфери із слабкою стійкістю рівнів динамічного ряду.

У четвертому розділі «Моделювання перспектив розвитку матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери держави» запропоновано концептуальні положення розвитку матеріально-технічної бази соціальної сфери держави, розроблено модель управління матеріально-технічним забезпеченням з урахуванням основних критеріїв сталого розвитку, інструментом якої визначено програмно-цільовий метод.

У роботі сформульовано концептуальні положення розвитку матеріально-технічної бази соціальної сфери України, які враховують реальний стан розвитку, базуються на можливості вибору альтернативних варіантів виходу із кризового стану та розглядають можливості сприятливих умов якісного розвитку, що має привести до її сталого розвитку (рис. 2).

Врахування отриманих результатів досліджень оцінки матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери держави дозволило спрямувати дії органів управління нею. У роботі наголошено, що нині регулюючий вплив на матеріально-технічне забезпечення соціальної сфери, головним чином, повинен бути спрямований на подолання негативних тенденцій та пошуку нових джерел її відтворення. Досліджений різноплановий характер трансформаційних перетворень в соціальній сфері України вказав на відсутність ефективної системи управління, яка забезпечує їй сталий розвиток.

Враховуючи зазначене вище, сталий розвиток соціальної сфери повинен забезпечуватись через успішну взаємодію систем управління різних рівнів з державними, обласними, місцевими органами влади. Відповідно до сформульованих концептуальних засад запропоновано модель механізму управління розвитком матеріально-технічної бази соціальної сфери держави (рис. 3).

Запропонована модель дала змогу поєднати теоретичні та прикладні засади проведеного дослідження, базується на засадах соціального управління як специфічного виду управління, що має свій об'єкт, свої методи, форми розроблення, реалізації управлінських рішень; сукупність способів, прийомів, процедур, які дозволяють вирішувати соціальні потреби на основі знань про закономірності розвитку соціальної складової держави. За своїм призначенням соціальне управління орієнтується виключно на якість життя населення. Модель визначає фактори, вплив яких може скорегувати розвиток матеріально-технічної бази соціальної сфери держави в напрямку сталого розвитку; активізує діяльність державних органів влади, керівників організацій у пошуках оптимальних варіантів розв'язання соціальних завдань. Основними критеріями соціального управління визначено: подолання кризових явищ у розвитку матеріально-технічної бази соціальної сфери держави; створення сприятливих умов розвитку; підвищення соціальної ефективності; забезпечення балансу із довкіллям.

Основним інструментом реалізації запропонованої моделі визначено цільові програми, а саме: Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні; Державну програму впровадження цифрового телерадіомовлення; Державну цільову економічну програму розвитку поштового зв'язку; Державну цільову соціальну програму розвитку позашкільної освіти; Державну цільову програму розвитку дошкільної освіти; Державну цільову соціальну програму «Реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»; Державну цільову соціальну програму «Хокей України»; Державну цільову програму «Сто відсотків»; Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства; Державну програму розвитку міського електротранспорту; Державну програму забезпечення молоді житлом; Державну цільову соціально-економічну програму будівництва (придбання) доступного житла; Державну цільову економічну програму «Створення в Україні інноваційної інфраструктури».

Досліджено, що зазначені вище Програми обґрунтовують цілі, пріоритети розвитку та основні заходи з реалізації державної політики щодо окремих засад розвитку матеріально-технічної бази соціальної сфери держави. Проаналізувавши ступінь виконання програм, зазначено, що більшість із них не виконуються. Основною причиною неналежного рівня виконання залишається недостатнє їх фінансування.

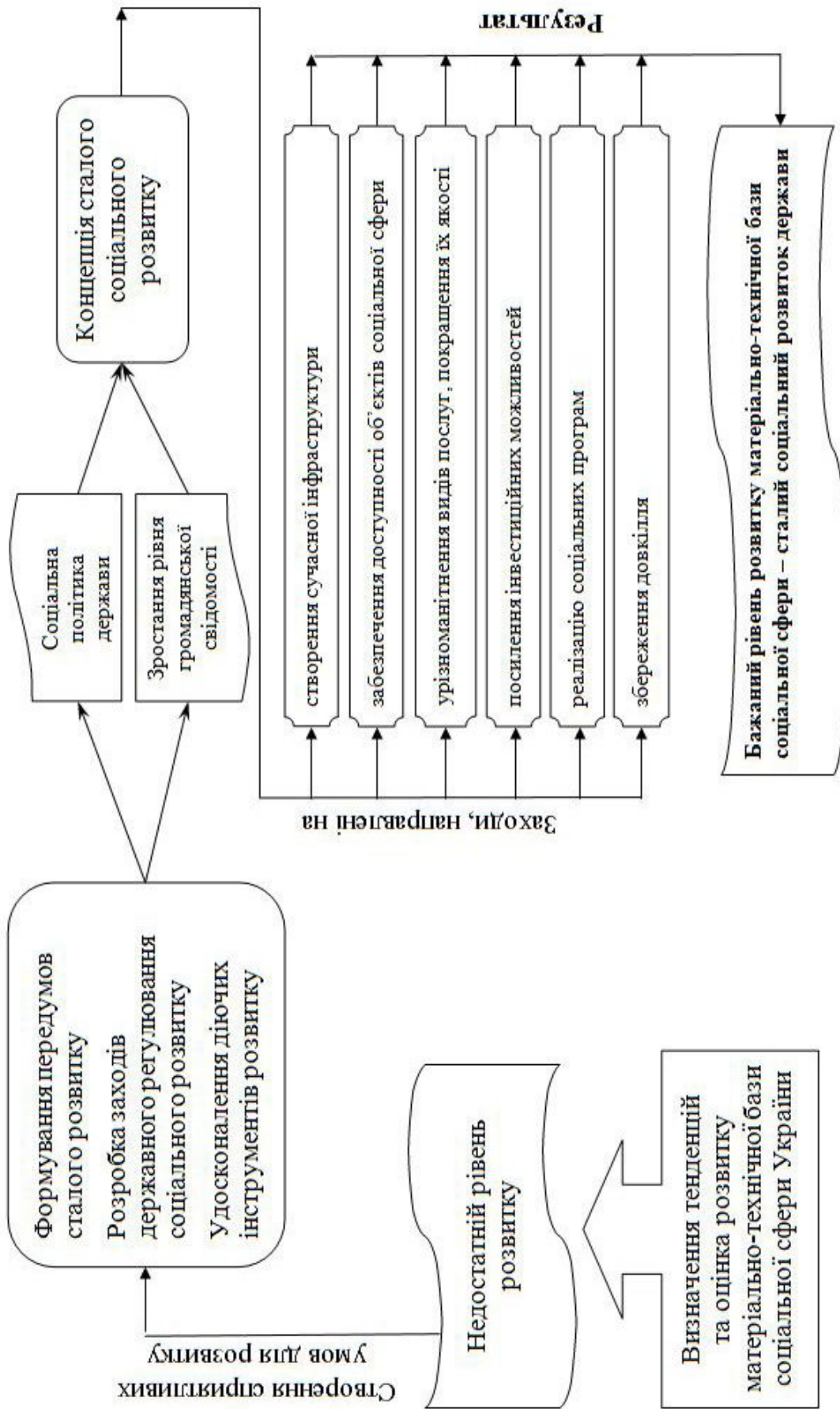


Рис. 2. Концептуальні основи розвитку матеріально-технічної бази соціальної сфери України

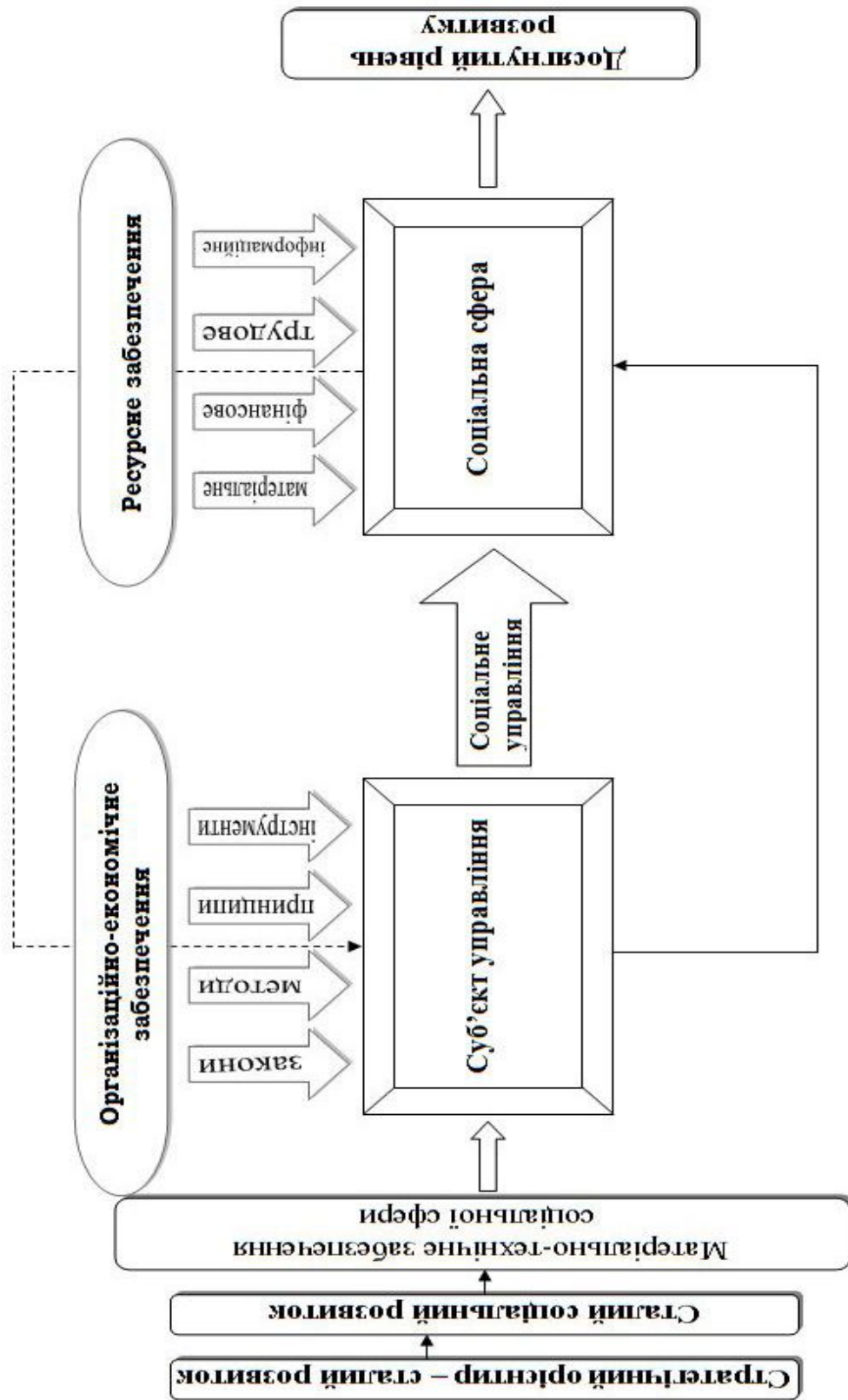


Рис. 3. Модель управління розвитком матеріально-технічної бази соціальної сфери України

Запропоновано підвищити ефективність їх фінансування внаслідок удосконалення процесу розробки програм, активізації роботи з імплементації європейського досвіду поступового переходу до ефективної мобілізації небюджетних коштів, активного залучення додаткових джерел фінансових ресурсів, застосовування нових механізмів фінансування, зокрема державно-приватного партнерства та можливостей Державного фонду регіонального розвитку. Крім цього, велика кількість програм не окреслюють періодичність вирішення першочергових проблем, не визначають контролюючі органи та відповідальність за рішення, які приймаються як заходи регулювання відхилень від обраного курсу сталого розвитку. З'ясовано, що в Україні немає нормативного акту, який би упорядкував весь процес формування політики держави щодо соціальної сфери, визначав би взаємодію та координацію окремих органів влади між собою та між суб'єктами у її проведенні, процедуру контролю та відповідальності її суб'єктів, встановлював критерії ефективності соціальної політики та відповідність її на досягнення цілей суспільства. У роботі запропоновано підвищити ефективність управління соціальним розвитком України шляхом оптимізації діяльності державних структур, що забезпечують реалізацію зазначених вище програм.

У п'ятому розділі «Вдосконалення системи управління матеріально-технічного забезпечення сталого соціального розвитку України» запропоновано науково-методологічний підхід до реалізації організаційно-економічних інструментів трансформації матеріально-технічної бази соціальної сфери держави, обґрунтовано спосіб організації взаємодії системи елементів організаційного та економічного впливу на управлінський процес з метою забезпечення сталого розвитку об'єкта управління, здійснено прогноз чисельності основних матеріальних об'єктів соціальної сфери, запропоновано перспективні напрями розвитку матеріально-технічної бази соціальної сфери України з урахуванням диверсифікаційного, структурно-ієрархічного та галузево-функціонального підходів.

У рамках обґрунтування запропонованого науково-методологічного підходу до реалізації організаційно-економічних інструментів трансформації матеріально-технічної бази соціальної сфери України виділено класи управління, такі як: планування, організація, мотивація і контроль. Охарактеризовано їх склад, що дало змогу встановити пріоритетність та доцільність використання. Визначено, що в основному, система управління соціальною сферою, в тому числі і її матеріально-технічною базою, на рівні держави використовує традиційні методи, для яких характерним є: галузеве управління, розподіл ресурсів за залишковим принципом, планування від досягнутого рівня, що не дозволяє в повній мірі успішно нею управляти.

Запропоновано інструменти з управління розвитком матеріально-технічної бази соціальної сфери України, метою яких визначено необхідність узгодження та реалізації стратегічних напрямів розвитку і впровадження прогресивних форм і методів господарювання, спрямованих на примноження потенціалу соціальної складової держави і її ефективне використання (рис. 4).

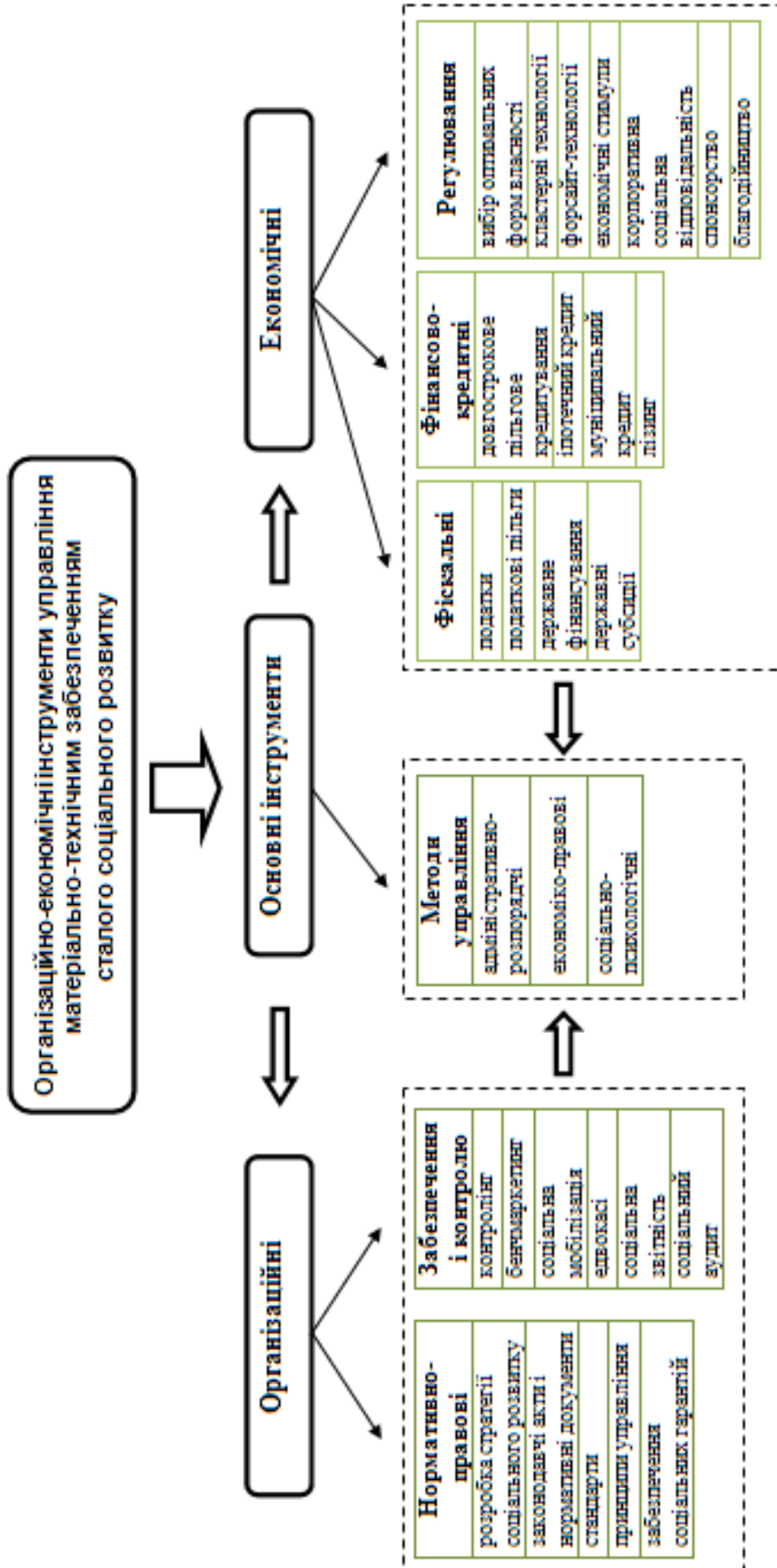


Рис. 4. Інструменти з управління розвитком матеріально-технічної бази соціальної сфери України

Відповідно до мети виділено групи завдань організаційно-економічного спрямування, сформульовано принципи, визначено особливості організаційних та економічних інструментів з управління розвитком матеріально-технічної бази соціальної сфери України.

У структурі вдосконаленої системи управління запропоновано реформувати інструменти як економічного, так і організаційного спрямування. Серед інструментів організаційного спрямування виділено: необхідність розробки стратегії соціального розвитку держави, прийняття законодавчих актів і нормативних документів з регламентації діяльності органів влади, задіяних до процесу управління соціальною сферою, забезпечення соціальних гарантій громадянам, застосування технології бенчмаркетингу, контролінгу, соціальну мобілізацію, едвокасі, соціальну звітність, соціальний аудит. Серед інструментів управління економічного спрямування виділено: фіскальні та фінансово-кредитні інструменти розвитку, посилення корпоративної соціальної відповідальності бізнес-структур, кластерні технології, розвиток відносин власності.

У роботі запропоновано стратегічні орієнтири інструментів розвитку матеріально-технічної бази соціальної сфери держави. Так, система управління розвитку житлово-побутової сфери націлена на підвищення якості життя населення через покращення умов проживання та надання якісних послуг. Матеріально-технічне забезпечення торгівлі та ресторанного господарства спрямоване на задоволення зростаючих потреб споживачів.

Основною метою вдосконаленої системи управління матеріально-технічного забезпечення сфери освіти і науки є створення механізму сталого їх розвитку, забезпечення відповідності швидкозмінним вимогам ХХІ століття, соціальним і економічним потребам розвитку країни, запитам особистості, суспільства, держави. Метою запропонованих інструментів розвитку сфери культури та мистецтва є забезпечення інтелектуального та духовного розвитку людини.

Стратегічними орієнтирами розвитку охорони здоров'я України є формування такої сфери, яка б могла забезпечити реальну доступність до медичних послуг та сприяла ефективності медичного обслуговування, обсяги, види і якість яких повинні відповідати рівню захворюваності і потреб населення, передовим досягненням медичної науки. Інструменти з управління розвитком сфери соціального забезпечення спрямовані на пом'якшення соціальної нерівності та створення сприятливих умов для самореалізації особистості та сім'ї. Система управління матеріально-технічним забезпеченням туристично-рекреаційної сфери спрямована на надання послуг, які відповідатимуть світовим стандартам якості та сприятимуть покращенню іміджу нашої країни. Стратегічними орієнтирами розвитку фізичної культури та спорту є створення умов, які забезпечать можливість громадянам вести здоровий та активний спосіб життя, систематично займатися фізичною культурою і спортом, одержувати доступ до інфраструктурних об'єктів, гідно конкурувати у різних видах спорту на всеукраїнських та міжнародних рівнях.

Інструменти розвитку комунікаційної сфери спрямовані на створення надійного національного простору та утвердження національних інтересів держави. Особливу увагу автор приділяє розвитку національної інформаційної сфери, яка покликана забезпечити створення єдиного інформаційного простору України як цілісної держави, послідовне входження України в європейську та глобальну інформаційну інфраструктуру. Інструменти з управління матеріально-технічним забезпеченням сфери транспорту направлені на швидке, комфортне, економічне та безпечне перевезення пасажирів і вантажів.

Акцентовано увагу на доцільності використання технології форсайту. Запропоновано структуру здійснення стратегічного соціального прогнозування в державі на основі форсайту (рис. 5).

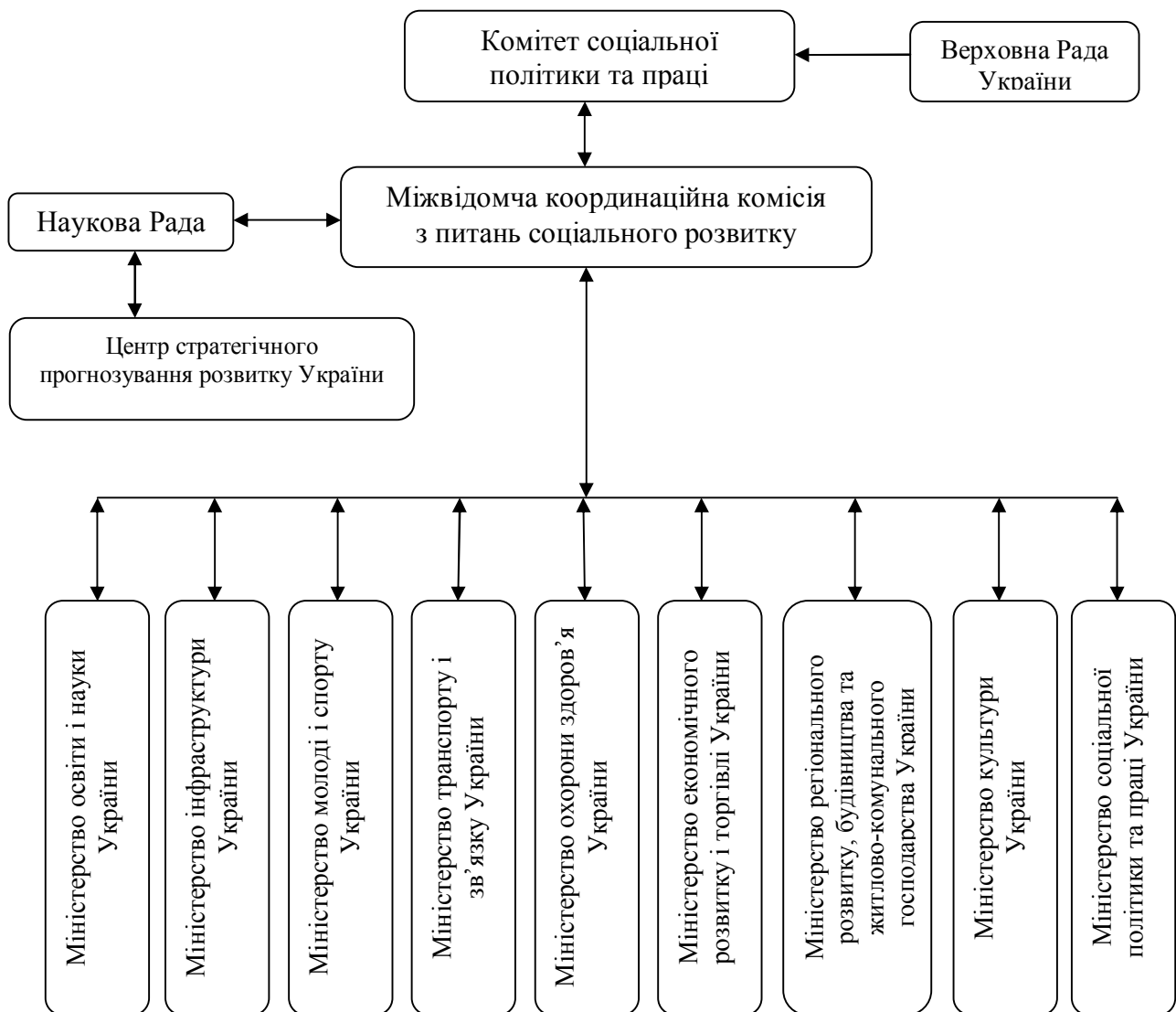


Рис. 5. Схема стратегічного соціального прогнозування розвитку України

З'ясовано, що нині відсутня чітка державна позиція щодо розвитку соціальної сфери держави та її матеріально-технічного забезпечення. Прослідковується відсутність коопераційних зв'язків між діями науки, бізнесу

та держави в цьому напрямку. Саме форсайт може зацікавити учасників у проведенні досліджень та буде використаний для розроблення можливого сценарію розвитку матеріально-технічної бази соціальної сфери України в контексті сталого розвитку.

Здійснено прогноз основних об'єктів соціальної сфери держави (табл. 3). В основі прогнозування закладено концептуальну модель управління матеріально-технічним забезпеченням соціальної сфери держави.

Таблиця 3

**Прогноз основних інфраструктурних об'єктів
соціальної сфери в Україні**

Об'єкти	Рівняння	Прогнозне значення, од.	
		2014	2020
Бібліотеки	$y = -19,37\ln(x) + 24908$	19286	18826
Музеї	$y = 0,1382x^2 + 12,751x + 270,18$	596	703
Клуби	$y = -2214\ln(x) + 24742$	15519	14167
Демонстратори фільмів	$y = 19848e^{-0,139x}$	1156	530
Дошкільні навчальні заклади	$Y = 61,883x^2 - 1568,7x + 24536$	17428	22487
Загальноосвітні навчальні заклади	$Y = -13,936x^2 + 151,6x + 21815$	19002	16263
Вечірні школи	$Y = -0,7198x^2 + 4,9725x + 232,62$	145	20
ВНЗ I-II р. а.	$Y = 794,21 e^{-0,025x}$	485	412
ВНЗ III-IV р	$Y = -0,9233x^2 + 25,688x + 177,28$	321	244

Прогнозні розрахунки свідчать, що в Україні серед об'єктів освітньо-духовної сфери для задоволення потреб населення найбільше не вистачає дошкільних навчальних закладів. Здійснено розрахунок прогнозних значень показників розвитку соціальної сфери в Івано-Франківській області (табл. 4).

Таблиця 4

**Прогнозні значення розвитку соціальної сфери
в Івано-Франківській області**

Показник	2012	2020
Чисельність дітей відповідного віку, тис. осіб	98,5	99,8
Охопленість, %	38	80
Кількість закладів, од.	376	497
Кількість місць, од.	24432	34639
Потреба в коштах, млн грн. (за умови 1 місце=29,4 тис. грн.)	план 24,7 факт 8,0	304043,7

Запропоновано пріоритетні напрями перспективного розвитку соціальної матеріально-технічної бази України, виходячи з можливостей досягнення стратегічних цілей розвитку держави, які передбачають перетворення

соціальної сфери у дієвий механізм розвитку людського потенціалу та забезпечення високими стандартами добробуту населення. Передбачається здійснення модернізації матеріально-технічної бази соціальної сфери, включаючи її раціональне розміщення, ефективне використання діючих і щойно збудованих об'єктів. Перспективними є напрями реалізації значної кількості розпочатих соціальних програм. Оскільки розвиток соціальної сфери залежить від розвитку малого підприємництва, в роботі виділено певні заходи, спрямовані на створення сприятливого середовища для його розвитку.

Визначено пріоритетні напрями перспективного розвитку кожної складової соціальної сфери держави, успішна реалізація яких, на думку автора, створюватиме сприятливі умови для переходу її на засади сталого розвитку.

ВИСНОВКИ

Здійснені у дисертаційній роботі дослідження дозволили зробити висновки та сформулювати пропозиції теоретичного та науково-практичного спрямування щодо розв'язання наукової проблеми організаційно-економічного механізму матеріально-технічного забезпечення сталого соціального розвитку України. У теоретичному аспекті розкрито наукові підходи до вирішення завдання сталого соціального розвитку держави через матеріально-технічне забезпечення соціальної сфери. У методологічному плані запропоновано принципи, положення та методи з управління розвитком матеріально-технічної бази соціальної сфери країни, а також методику оцінювання матеріально-технічного забезпечення. У прикладному аспекті розроблено напрями, пропозиції та організаційно-економічні механізми управління розвитком матеріально-технічною базою соціальної сфери держави.

Отримано наступні результати дисертаційного дослідження:

1. Розвиток світових відносин та розуміння людства змінити існуючу парадигму цивілізаційного розвитку обумовлює необхідність практичного застосування концепції сталого розвитку на рівні держави. Аналіз існуючих підходів і дефініцій щодо розуміння змісту сталого розвитку та теорій управління ним дозволив удосконалити поняття «сталий розвиток», який передбачає узгоджені відносини у суспільному відтворенні, що забезпечують якісне зростання економічних, соціальних та екологічних параметрів суспільства. Процес управління сталим розвитком розглядається як перебудова дій в процесі створення суспільних благ, що забезпечують добробут громадян, позитивні структурні зміни в економіці, збереження природних ресурсів для теперішніх та майбутніх поколінь. Введено поняття «сталий соціальний розвиток» як форма трансформації суспільства, яка за сукупності соціальних відносин здатна забезпечити поліпшення добробуту людини без нанесення шкоди довкіллю ані в теперішньому часі, ані в майбутньому.

2. Визначено особливості трансформаційних процесів переходу України до сталого розвитку та ідентифіковано, що основними передумовами перетворень вітчизняної економіки стали масштабність та гострота соціально-

економічних проблем, а також крах попередніх спроб реформування економіки без зміни її сутнісних характеристик. Узагальнений досвід ринкових трансформацій економік різних країн дав змогу запропонувати певні моделі трансформацій, які вказують на те, що для нашої держави властивою є українська модель, що є надзвичайно складною, реалізується непослідовно та досить повільно, реформи мають суперечливий характер. Доведено, що забезпечення трансформаційних перетворень у напрямку сталого розвитку потрібно здійснювати під кутом зору соціальної складової держави, у якій виділяємо матеріально-технічне забезпечення соціальної сфери як особливий ресурс економічного зростання.

3. Досліджено економічну сутність категорії «матеріально-технічне забезпечення сталого соціального розвитку» як складної динамічної категорії. На основі узагальнення та систематизації існуючих наукових підходів вітчизняних та зарубіжних учених, подано авторське трактування даного поняття, під яким розуміємо узгоджену сукупність матеріальних умов (споруд, будівель) і їх технічне устаткування для процесу надання послуг з визначеною технологією в соціальній сфері, які створюють передумови для раціональної організації всіх основних видів діяльності людини та призводять до якісного зростання параметрів суспільства. На основі узагальнених положень, викладених у наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених, запропоновано структуру основних складових соціальної сфери (соціально-побутову, соціально-оздоровчу, освітньо-духовну, комунікаційну) та визначено їх матеріально-технічну базу. Соціально-побутова складова включає житлово-побутову й торгівлю та ресторанне господарство; соціально-оздоровча – охорону здоров'я, соціального забезпечення, фізичну культуру та спорт, туристично-рекреаційну складові. До освітньо-духовної належить освіта і наука та культура і мистецтво. До складу комунікаційної складової відносимо: транспорт, зв'язок і виставково-видавничу сферу. Визначено роль соціальної сфери у суспільному відтворенні.

4. Встановлено, що важливу методологічну роль у дослідженні аспектів формування матеріально-технічної бази соціальної сфери держави відіграють принципи розвитку. Серед загальнонаукових принципів виділено наступні: об'єктивності, детермінізму, розвитку, системності, коеволюції, ціннісний. Специфічними принципами управління розвитком матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери є: соціальної пріоритетності, територіальної доцільності, комплектності державної та регіональної економічної політики, збалансованості та пропорційності, принцип адаптації, плановірності, сталості, екологічної безпеки, гармонізації економічних інтересів. Визначення принципів розвитку соціальної сфери дало змогу виявити критерії, що впливають на динаміку її параметрів і здійснити комплексну оцінку стану її матеріально-технічного забезпечення, враховуючи особливості розвитку всіх її складових.

5. Визначено, що розвиток матеріально-технічної бази соціальної сфери досягається під дією складної системи взаємозалежних факторів.

Виділено такі фактори розвитку: економічні, правові, демографічні, національно-етнічні, соціально-психологічні, містобудівні. Зазначені фактори сприятимуть виявленню специфіки управління матеріально-технічним забезпеченням соціальної сфери, пізнанню об'єктивних законів її розвитку, визначенню ступеня домінування тих чи інших законів і закономірностей у загальному процесі функціонування.

6. З початком соціально-економічних перетворень у матеріально-технічному забезпеченні соціальної сфери сформувалися різноманітні тенденції, а саме: зменшення кількості одних об'єктів і збільшення інших; погіршення їх якісних характеристик (матеріально-технічний стан, збільшення частки давніх та аварійних споруд тощо); диспропорції у доступності послуг різним групам населення країни, особливо у сільській місцевості; низький рівень фінансового забезпечення соціальної складової держави.

7. На базі існуючих наукових розробок удосконалено та запропоновано власну комплексну методику оцінювання матеріально-технічної бази соціальної сфери країни на основі таксономічного методу. Сформульовано систему показників, що характеризують матеріально-технічне забезпечення кожної складової соціальної сфери. Обґрунтовано введення показника щільності, що дозволяє в одній величині врахувати доступність та забезпеченість об'єктами соціальної сфери. Використання таксономічного методу оцінювання дало змогу обчислити інтегральний показник розвитку матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери України. Запропонований комплексний підхід передбачає необхідність оцінки рівня сталого розвитку, стійкості тенденцій показників розвитку і стійкості рівнів динамічного ряду. Все це дозволило згрупувати регіони держави з подібними рівнями матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери. Зокрема, виділені групи з нестійкою, слабкою, середньою та високою стійкістю тенденцій. Крім цього, обґрунтована необхідність визначення збалансованості розвитку матеріально-технічної бази соціальної сфери кожного регіону. Розрахункові дані свідчать про те, що в Україні тільки у Волинській, Житомирській, Полтавській, Рівненській областях розвиток матеріально-технічної бази соціальної сфери є збалансованим.

8. Запропоновано концептуальні засади механізму розвитку матеріально-технічної бази соціальної сфери, які враховують реальну ситуацію розвитку, можливості сприятливих умов якісного розвитку, ґрунтуються на вдосконаленні та розробленні відповідних механізмів управлінського впливу на ключові питання, що мають забезпечити її сталий розвиток. Запропоновано структуру концепції розвитку матеріально-технічної бази соціальної сфери України, яка передбачає конструктивні напрямки розвитку кожної її складової.

9. Розроблено модель управління розвитком матеріально-технічної бази соціальної сфери України, що дало змогу поєднати теоретичні та прикладні засади проведеного дослідження. Вона передбачає реалізацію таких функцій як: поглиблення пізнання розвитку матеріально-технічної складової соціальної сфери країни та її суб'єктів управління; визначення основних

орієнтирів управління, шляхів застосування законів, принципів, методів управління; визначення інструментів управління. Основним інструментом реалізації запропонованої моделі має стати програмно-цільовий підхід.

10. Обґрунтовано науково-методологічний підхід до реалізації організаційно-економічних інструментів матеріально-технічного забезпечення соціального розвитку, який передбачає необхідність реформування таких важелів: соціальні норми та нормативи; форми і методи управління; напрями використання потенціалу соціальної сфери; розвиток відносин власності; систему організації надання послуг. Акцентовано увагу на доцільності використання технології форсайту для розроблення можливого сценарію матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери України в контексті сталого розвитку. В роботі подано структуру стратегічного соціального прогнозування в державі на основі форсайту.

11. Прогнозування розвитку матеріально-технічної бази соціальної сфери України на коротко- та середньострокову перспективу здійснювалось з урахуванням виявлених тенденцій попередніх періодів і перебігу трансформаційних процесів у державі. Виходячи з результатів прогнозування, окреслено пріоритетні напрями розвитку кожної із складових соціальної сфери держави в контексті загальнонаціональних пріоритетів.

ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Кінаш І. П. Суспільний вектор сталого розвитку (питання теорії та практики) / [В. І. Куценко, В. П. Удовиченко, Я. В. Остафійчук та ін.]; наук. ред. В. І. Куценко; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». – Чернігів: Лозовий В. М., 2013. *Особистий внесок здобувача: визначено тенденції розвитку житлово-комунальної сфери (розділ 5.4) та запропоновано методологічні засади оцінювання матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери (розділ 7.1).*
2. Кінаш І. П. Матеріально-технічне забезпечення розвитку соціальної сфери України в умовах трансформації економіки: монографія / І. П. Кінаш. - Івано-Франківськ, Голіней О. М., 2014. – 272 с. – 15,81 др. арк.

Статті у наукових фахових виданнях:

3. Кінаш І. П. Пошук шляхів вдосконалення системи мотивації та стимулювання працівників вітчизняних підприємств / І. П. Кінаш, Л. С. Вербовська // Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки». – 2010. – № 2. – Т. 1. – с. 79 – 81. – 0,53 др. арк.

Особистий внесок здобувача - визначення механізмів мотивації праці керівників вищого рівня.

4. Кінаш І. П. Соціальна відповідальність як пріоритетна концепція бізнес-структур / І. П. Кінаш, Л. П. Тичковська // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2011. Ч.1 Спецвипуск 33. – с. 127 – 130. – 0,4 др. арк. *Особистий внесок здобувача – визначено напрями соціальної відповідальності вітчизняних бізнес-структур.*
5. Кінаш І. П. Знання як чинник інноваційного розвитку України // І. П. Кінаш // Економіка і управління. – 2011. – № 2 (50) – с. 43 – 47. – 0,3 др. арк.
6. Кінаш І. П. Якість освіти як результат, процес та освітня система / І. П. Кінаш // Збірник науково-технічних праць «Науковий вісник» Львівської політехніки. – 21.5 – Випуск 2115. – с. 363 – 367. – 0,3 др. арк.
7. Кінаш І. П. Соціальна сфера як ресурс сталого розвитку / І. П. Кінаш // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. Науковий збірник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. – 2012. – Випуск 8. Том 1. – с. 202 – 206. – 0,4 др. арк.
8. Кінаш І. П. Сталий розвиток як парадигма суспільного зростання / І. П. Кінаш // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії: Економічні науки. – 2012. – № 1. – с. 5 - 9. – 0,5 др. арк.
9. Кінаш І. П. Теоретичні засади сталого соціального розвитку / І. П. Кінаш // Економіка природокористування і охорони довкілля: [зб. наук. пр.] / Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2012. – с. 122 – 126. – 0,56 др. арк.
10. Кінаш І. П. Суть та зміст поняття «соціальна інфраструктура» / І. П. Кінаш // Вісник Хмельницького національного університету. - 2012. – № 2. Том 1.- с. 202 – 205. – 0,39 др. арк.
11. Кінаш І. П. Склад та структура соціальної інфраструктури / І. П. Кінаш // Вісник соціально-економічних досліджень [зб. наук. пр.] Одеського національного економічного університету. - Одеса, 2012.- № 3 (46). – с. 171-176. – 0,47 др. арк.
12. Кінаш І. П. Фактори впливу на формування соціальної інфраструктури сталого розвитку України / І. П. Кінаш // Вісник Вінницького політехнічного університету. - 2012. - № 3 (102). – с. 48-51. – 0,36 др. арк.
13. Кінаш І. П. Методологічні принципи формування соціальної інфраструктури сталого розвитку України // І. П. Кінаш // Вісник Хмельницького національного університету. - 2012 - № 6 - Т.1 - с. 229 -232. – 0,38 др. арк.
14. Кінаш І. П. Методичні та методологічні засади оцінки розвитку соціальної інфраструктури України / І. П. Кінаш, А. І. Бандура // Вісник Вінницького політехнічного інституту. - 2012. - № 6 (105). - с. 76-82. – 0,49 др. арк. *Особистий внесок здобувача: збір та аналіз даних, які характеризують матеріально-технічне забезпечення соціальної сфери.*

15. Кінаш І. П. Місце і роль закладів торгівлі у вирішенні соціальних потреб населення / І. П. Кінаш // Вісник Львівського інституту економіки і туризму [Текст]: зб. наук. ст. / М-во освіти і науки, молоді і спорту України. Львів, інст-т економіки і туризму; [редкол.; І. О. Бочан та ін.]. – Львів: ЛІЕТ, 2012. - № 7. -с. 130 - 134. – 0,41 др. арк.
16. Кінаш І. П. Оцінка характеру розвитку соціально-оздоровчої інфраструктури України / І. П. Кінаш // Вісник Прикарпатського університету ім. В.Стефаника, серія Економіка – 2012. - Випуск 9. -с. 275 – 278. – 0,35 др. арк.
17. Кінаш І. П. Аналіз сучасних тенденцій розвитку житлово-комунальної інфраструктури України / І. П. Кінаш // Вісник Запорізького національного університету: [зб. наук. пр.] Економічні науки. - Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2012. - с. 154 – 159. – 0,39 др. арк.
18. Кінаш І. П. Зарубіжний досвід формування інформаційної інфраструктури / І. П. Кінаш // Сталій розвиток економіки. Міжн. наук.-виробн. журнал - 2013. - № 2 (19). - с. 48 – 50. – 0,32 др. арк.
19. Кінаш І. П. Функціонування комунікаційної інфраструктури України та її роль у задоволенні потреб споживачів / І. П. Кінаш // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий збірник / [за ред. І. Г. Ткачук]. - Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2013. - Вип. 9. - Т. 2. - с. 60 – 64. – 0, 41 др. арк.
20. Kinash I. P. SOCIAL INFRASTRUCTURE AS AN ECONOMIC CATEGORY / I. P. Kinash // Odesa National University Herald. Series: Economy. - 2013. - V.18. (1). – pp. 100-104. – 0,4 др. арк.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз :

21. Кінаш І. П. Інфраструктура фізичної культури та спорту України: сучасний стан, проблеми розвитку, способи вирішення / І. П. Кінаш // Бізнес-інформ. - 2013. - № 1.- с. 174-177. – 0,47 др. арк.
22. Кінаш І. П. Політика розвитку виставкової інфраструктури в Україні / І. П. Кінаш // Бізнес-інформ - 2013. - № 3. - с. 358- 361. – 0,48. др. арк.
23. Кінаш І. П. Особливості розвитку інфраструктури культури України: аналітичний аспект / І. П. Кінаш // Проблеми економіки. - 2013.- № 1. - с. 316-320. – 0,38 др. арк.
24. Kinash I. The transformational reform of publishing infrastructure in Ukraine / I. Kinash // European Applied Sciences. – 2013. – March (3). – P. 111 – 113. – 0,43 др. арк.

Публікації в інших виданнях:

25. Кінаш І. П. Управління вищою освітою в контексті інноваційних процесів / І. П.Кінаш // Матеріали ІУ всеукр. міжвуз. наук.-практ. конф. [«Актуальні проблеми теорії і практики менеджменту в умовах трансформації

- економіки»], (Рівне, 7-8 квітня, 2011 р.). – Рівне: НУВГП, 2011. – с. 148 - 149. – 0,12 др. арк.
26. Кінаш І. П. Інновація як важливий фактор розвитку соціальної сфери / І. П. Кінаш // Матеріали III всеукр. міжвуз. наук.-практ. конф. [«Економіка та управління в умовах побудови інформаційного суспільства»], (Одеса, 20-22 квітня, 2011р.). - Одеса: ОНАЗ ім. Попова, 2011. - с. 47 – 49. – 0,16 др. арк.
 27. Кінаш І. П. Проблеми управління житлово-комунальним господарством / І. П. Кінаш // Матеріали II всеукр. наук.-практ. конф. [«Суспільний сектор економіки України у ситуації системних змін XXI століття», (Хмельницький, 26 травня 2011 р.). - Хмельницький: ХКТЕІ, 2011. – 43 – 45. – 0,18 др. арк.
 28. Кінаш І. П. Стратегічні напрямки інноватизації вищої школи як шлях до її реформування / І. П. Кінаш // Матеріали III всеукр. наук.-практ. конф. [«Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних систем»], (Івано-Франківськ, 21-22 жовтня 2011 р.).- Івано-Франківськ, 2011. - с. 155 – 159. – 0,21 др. арк.
 29. Кінаш І. П. Сфера послуг та її характер у ринкових перетвореннях / І. П. Кінаш // Матеріали VIII міжнар. наук.-практ. Інтернет–конф. [«Сучасність, наука, час. Взаємодія та взаємовплив»], (23-25 листопада 2011 р.). - К. 2011. - Ч.1. - с. 43 – 44. – 0, 13 др. арк.
 30. Кінаш І. П. Маркетинговий підхід до управління закладами культури / І. П. Кінаш // Матеріали наук.-практ. конф. [«Наука - 2012: стан і перспективи»], (Кривий ріг, 2012, 4 квітня). – Кривий Ріг: КФ ДДУВС, 2012. - с. 33 – 36. – 0,23 др. арк.
 31. Кінаш І. П. Формування туристично-рекреаційної інфраструктури як напрям розвитку екологічних послуг / І. П. Кінаш // Матеріали міжнар. конф. [«Зелена економіка: перспективи впровадження в Україні»], (Київ, 24-25 квітня 2012 р.). - К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2012. - Т. 2. - с. 119 - 121. – 0,24 др. арк.
 32. Кінаш І. П. Соціальна інфраструктура як об'єкт управління / І. П. Кінаш // Матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф [«Методологія та практика менеджменту у XXI столітті: загальнодержавні, галузеві та регіональні аспекти»],. (Полтава, 26-27 квітня 2012 р.). - Полтава: ПУЕТ, 2012. - с. 42 - 43. – 0,07 др. арк.
 33. Кінаш І. П. Формування сучасної системи управління підприємств соціальної інфраструктури/ І. П. Кінаш // Матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. [«Формування ефективних механізмів господарювання в умовах сучасної економіки: теорія і практика»], (Запоріжжя, 22-23 лист. 2012 р.).- Запоріжжя: КПУ, 2012. - с. 57 – 60. – 0,2 др. арк.
 34. Кінаш І. П. Соціальний маркетинг як інструмент управління підприємств соціальної інфраструктури / І. П. Кінаш// Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. [«Теорія та практика управління економічним розвитком»], (Київ, 22-24.листопада 2012 р.). - В 3 т. - Т. 2. - Донецьк: ООО «Фирма «Друк-Инфо», 2012. - с. 156 – 158. – 0,1 др. арк.

35. Кінаш І. П. Екологізація житлового будівництва як інноваційний напрям розбудови комунальної інфраструктури / І. П. Кінаш // Матеріали обл. наук. практ. конф. [«Вчені Прикарпаття сталому розвитку краю»], (Івано-Франківськ, 25-26 грудня 2012 р.). - Івано Франківськ. – 2012 .- с. 178 – 180. – 0,15 др. арк.
36. Кинаш И. П. Роль социальной инфраструктуры в общественном развитии / И. П. Кинаш // Materials digest of the XLI International Research and Practice Conference and I stage of the Championship in Economical and Juridical sciences «DILEMMA OF THE ERA: SCARCE SOCIAL RESOURCER RULES AND MECHANISMS OF THEIR REPRODUCTION AND EXPLOITATION», London, January 31- February 05, 2013. - p. 32-33. – 0,58 др. арк.
37. Кінаш І. П. Сучасні проблеми регулювання фізкультурно-спортивних послуг в Україні / І. П. Кінаш // Materials of the II International research and practice conference [World economy, finances and investments modern view of the actual problems], (s. Donetsk, 25-27 February 2013) / Scientific journal «Aspect». -. Donetsk: «Tsyfrovaya tipografia» Ltd, 2013. - p. 37-40. – 0,21 др. арк.
38. Кінаш І. П. Контролінг як перспективний напрям розвитку закладів охорони здоров'я / І. П. Кінаш // Матеріали V міжн. наук. практ. конф.[«Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки»], (Тернопіль, 23-24 квітня 2013 р.). – Тернопіль, 2013. – с. 188 – 189. – 0,13 др. арк.
39. Кінаш І. П. Модернізація соціальної інфраструктури як чинник сталого розвитку / І. П. Кінаш // Матеріали міжн. науково-практ. конф. присвяченої пам'яті Балацького О. Ф. [«Економічні проблеми сталого розвитку»], (Суми, 24-26 квітня 2013 р.). - Суми: Сумський державний ун-тет, 2013. - Т.1. - с.123 – 125. – 0,14 др. арк.
40. Кінаш І. П. Інфраструктура соціального забезпечення як важлива складова сталого розвитку / І. П. Кінаш // Матеріали II міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. [«Розвиток країн в умовах глобалізації: технологічні, економічні, соціальні та екологічні проблеми»], (Тернопіль, 23-24 травня 2013 р.). - Тернопіль: Крок, 2013. - с. 123 – 125. – 0,12 др. арк.
41. Кінаш І. П. Концептуальні засади оцінки механізму розвитку соціальної інфраструктури України / І. П. Кінаш // Матеріали міжн. наук.-практ. конф. [«Актуальні проблеми економіки та менеджменту: теорія та практика»], (Київ, 30-31 травня 2013 р.). - К.: ГО «Київ. економ. наук. центр», 2013. ч.1. - с. 108 - 110. – 0,11 др. арк.
42. Кінаш І. П. Соціальне управління як засіб досягнення сталого розвитку / І. П. Кінаш // Матеріали I міжнар. наук.-практ. конф. [«Менеджмент суб'єктів господарювання: проблеми та перспективи»], (Житомир, 20-21 червня 2013 р.). - Житомир: ЖДТУ, 2013. - с. 97 – 99. – 0,14 др. арк.
43. Кінаш І. П. Форсайт як інструмент розвитку соціальної інфраструктури України / І. П. Кінаш // Матеріали II міжн. наук.-практ. конф. [«Сучасні

- тенденції в економіці та управлінні: новий погляд»], (Донецьк, 23 - 24 серпня 2013 р.). - Донецьк: ГО «СІЕУ», 2013 – с. 52 – 54. – 0,16 др. арк.
44. Кінаш І. П. Приватно-державне партнерство як дієвий інструмент управління розвитком матеріально-технічною базою соціальної сфери України / І. П. Кінаш // Матеріали міжн. наук.-практ. конф. [«Регіональна економіка та проблеми муніципального розвитку»], (Київ, 7-8 лютого 2014 р.). - К.: ГО «Київ. економ. наук. центр», 2014. ч. 2. - с. 91- 93. – 0,16 др. арк.

АНОТАЦІЯ

Кінаш І. П. Матеріально-технічне забезпечення сталого соціального розвитку України (теорія, методологія, практика). - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Київ, 2014.

У дисертації запропоновано вирішення науково-прикладної проблеми формування системи управління матеріально-технічного забезпечення сталого розвитку соціальної сфери держави.

Узагальнено теоретичні засади управління сталим соціальним розвитком. Запропоновано методологічний підхід до формування системи матеріально-технічного забезпечення соціальної сфери, розкрито її суть, обґрунтовано структуру, визначено роль в розвитку національної економіки, узагальнено принципи та фактори розвитку, запропоновано методичний підхід до визначення інтегрального показника ресурсного забезпечення соціальної сфери.

Досліджено особливості, характер, трансформаційну динаміку та оцінено матеріально-технічне забезпечення соціальної сфери держави. Запропоновано концепцію системи управління розвитком матеріально-технічної бази соціальної сфери України, спрямованої на забезпечення сталого розвитку економіки в умовах глобалізації та євроінтеграції. Розроблено методологію формування моделі управління розвитком матеріально-технічним забезпеченням соціальної сфери держави. Запропоновано науково-методологічний підхід до реалізації організаційно-економічних інструментів трансформації матеріально-технічної бази соціальної сфери.

Здійснено прогноз основних матеріальних об'єктів соціальної сфери України на коротко- та середньострокову перспективу. Обґрунтовано пріоритетні напрями перетворень у матеріально-технічній базі соціальної сфери держави в контексті переходу на засади сталого розвитку.

Ключові слова: сталий соціальний розвиток, матеріально-технічне забезпечення, соціальна сфера, модель розвитку, система управління розвитком.

АНОТАЦИЯ

Кинаш И. П. Материально-техническое обеспечения устойчивого социального развития Украины (теория, методология, практика). - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. - Киев, 2014.

В диссертации предложено решение научно-прикладной проблемы формирования системы управления материально-технического обеспечения устойчивого развития социальной сферы государства.

Установлено, что развитие мировых отношений обуславливает необходимость практического применения концепции устойчивого развития Украины. Отражены взгляды ученых относительно понятия «устойчивое развитие». Предложено авторское понимание сущности понятия «устойчивое развитие» как согласованные отношения в общественном воспроизводстве, обеспечивающих качественный рост экономических, социальных и экологических параметров общества. Процесс управления устойчивым развитием рассматривается через достижения стратегических целей государства и оптимизации приоритетных социально-экономических процессов.

Введено понятие «устойчивое социальное развитие» как формы трансформации общества, которая по совокупности социальных отношений способна обеспечить улучшение благосостояния человека без нанесения вреда окружающей среде ни в настоящем, ни в будущем. Обосновано, что стабилизирующим фактором общества, которое стало на путь устойчивого развития, становятся социальные институты. Социальные институты – это учреждения образования, здравоохранения, культуры, жилищно- коммунальное хозяйство и т. п.

Определены особенности трансформационных процессов перехода Украины к устойчивому развитию. Доказано, что обеспечение трансформационных преобразований в направлении устойчивого развития следует проводить под углом зрения социальной сферы государства, в котором выделены ее материально-техническое обеспечение как особый ресурс экономического роста. Исследована экономическая сущность категории «материально-техническое обеспечение социального развития» как совокупность материальных условий (сооружений, зданий) и их техническое оборудование для процесса предоставления услуг по обусловленной технологии в социальной сфере, которые создают предпосылки для рациональной организации всех основных видов деятельности человека и приводят к качественного роста параметров общества

Обоснованы основные структурные элементы социальной сферы Украины и ее материально-техническое обеспечение, которое определили в рамках четырех составляющих: социально-бытовой, социально-оздоровительной, образовательно-духовной и коммуникационной.

Обоснована роль социальной сферы в общественном воспроизводстве. Обобщены формы логической организации научного познания материально-технического обеспечения социальной сферы государства, в которых выделены принципы и факторы развития. Проведен обзор методологических подходов ученых к анализу и оценке материально-технического обеспечения социальной сферы государства. Предложена собственная комплексная методика оценки ее материально-технической базы.

Исследованы особенности, характер, трансформационную динамику и оценено развитие материально-технической базы социальной сферы государства. Разработана концептуальная модель механизма развития материально-технической базы социальной сферы государства, которая учитывает реальную ситуацию развития социальной сферы, базируется на возможности выбора альтернативных вариантов выхода из кризисного состояния, рассматривает возможности благоприятных условий качественного развития, основывается на совершенствовании и разработке соответствующих механизмов управленческого воздействия. Основным инструментом реализации предложенной модели определен программно-целевой метод.

Осуществлен прогноз развития материально-технической базы социальной сферы Украины на кратко- и долгосрочную перспективу. Предложено методологический подход к формированию организационно-экономического механизма развития материально-технической базы социальной сферы, обоснованно усовершенствованный механизм развития, определены рычаги и инструменты. Акцентируется внимание на целесообразности использования технологии форсайта. Определены приоритетные направления развития каждой из составляющих социальной сферы государства в контексте общенациональных приоритетов.

Ключевые слова: устойчивое социальное развитие, материально-техническое обеспечение, социальная сфера, модель развития, система управления развитием.

SUMMARY

Kinash I. P. Material and technical support of Ukraine's sustainable social development (theory, methodology, practice). – Manuscript.

Dissertation for obtaining the doctor of economic sciences degree according to the specialty 08.00.03 — economics and national economy management.—Kyiv, 2014.

The dissertation suggests solution of scientific and applied problem of the formation of management system of the material and technical support of sustainable development of the state social sphere.

Theoretical foundations of sustainable social development management are generalized. Methodological approach to the formation of the material and technical support system of social sphere is suggested, its essence is revealed, the structure is substantiated, the role in the development of national economy is defined, the

principles and development factors are summarized, and methodological approach to the determination of the integral index of resource support of the social sphere is suggested.

The peculiarities, character, transformation dynamics are researched and material and technical support of the state social sphere is estimated. Management system concept of the development of material and technical support of Ukraine's social sphere is suggested which is aimed at sustainable economic development in the context of globalization and European integration. A methodology of the formation of a model of managing material and technical support of the state social sphere is developed. Scientific and methodological approach to the implementation of organizational and economic principles of the transformation of material and technical base of the social sphere is suggested.

The prognosis of the main material objects of the social sphere of Ukraine in the short and medium term is done. The priority areas of changes in the material and technical base of the state social sphere in the context of the transition to sustainable development are substantiated.

Keywords: sustainable social development, material and technical support, social sphere, developmentmodel, development management system.